

Paavi Johannes Paavali II:n
kiertokirje

CENTESIMUS ANNUS

(Sata vuotta sitten)

kunnioitetuille veljille piispanvirassa,
papistolle, sääntökuntalaisille, katolisen kirkon
uskoville ja kaikille hyvän tahdon ihmisille
Rerum novarum -kiertokirjeen satavuotisjuhla

1. toukokuuta 1991

Paavi Johannes Paavali II:n kiertokirje *Centesimus annus* (Sata vuotta sitten)

© Copyright 1991 – Libreria Editrice Vaticana

Suomenkielinen laitos

© Copyright 2017 Katolinen tiedotuskeskus, Helsinki

Painopaikka Hansaprint Oy, Turenki 2017

ISBN 978-952-7153-18-5

SISÄLLYS

Johdanto [1-3]	5
ENSIMMÄINEN LUKU	
<i>Rerum novarum</i> -kiertokirjeen erityispiirteet [4-11]	9
TOINEN LUKU	
Kohti nykyajan "uutta" [12-21]	23
KOLMAS LUKU	
Vuosi 1989 [22-29]	38
NELJÄS LUKU	
Yksityisomaisuus ja hyvyyksien yleismaailmallinen päämäärä [30-43]	51
VIIDES LUKU	
Valtio ja kulttuuri [44-51]	75
KUUKES LUKU	
Ihminen on kirkon tie [52-62]	89

*Kunnioitetut veljet, rakkaat pojat ja tyttäret,
tervehdys ja apostolinen siunaus!*

JOHDANTO

1. Sata vuotta sitten kunnioitettu edeltäjäni Leo XIII julkaisi kiertokirjeen, joka alkaa sanoilla ”*Rerum novarum*”.¹ Sen satavuotisjuhla on merkittävä ajankohta sekä kirkon nykyyhistoriassa että paaviudessa. Paavit ovat muistaneet tuota kiertokirjettä juhlallisilla asiakirjoilla sen 40-vuotisjuhlasta alkaen 90-vuotisjuhlaan saakka. Voi sanoa, että sen kulkua historiassa ovat rytmittäneet nuo muut kirjoitukset, jotka ovat muistuttaneet siitä ja samalla tehneet sen ajankohtaiseksi.²

Monet piispat, kirkolliset instituutiot, tutkimuskeskukset, yrittäjät ja työntekijät sekä yksityishenkilöinä että yhteisöjen jäseninä ovat pyytäneet minua tekemään samoin tuon kiertokirjeen satavuotisjuhlan johdosta. Haluan noudattaa heidän pyyntöään maksaakseni osaltani koko kirkon kiitollisuu-

1 Leo XIII, kiertokirje *Rerum novarum* (15. toukokuuta 1891): Leonis XIII P.M. Acta, XI, Romae 1892, 97-144.

2 Pius XI, kiertokirje *Quadragesimo anno* (15. toukokuuta 1931): AAS 23 (1931), 177-228; Pius XII, radiosanoma 1. kesäkuuta 1941: AAS 33 (1941), 195-205; Johannes XXIII, kiertokirje *Mater et Magistra* (15. toukokuuta 1961): AAS 53 (1961), 401-464; Paavali VI, apostolinen kirje *Octogesima adveniens* (14. toukokuuta 1971): AAS 63 (1971), 401-441.

denvelkaa suurta paavia, Leo XIII:a, ja hänen ”kuolematonta asiakirjaansa”³ kohtaan. Haluan myös osoittaa, että tuosta juuresta nouseva elinvoima ei ole vuosien kuluessa ehtynyt vaan pikemminkin kasvanut. Siitä todistavat ne monenlaiset aloitteet ennen juhlavuotta, sen kuluessa ja sen jälkeen, joita ovat tehneet piispainkokoukset, kansainväliset järjestöt, yliopistot ja muut akateemiset laitokset, ammattijärjestöt ja muut instituutiot ja henkilöt eri puolilla maailmaa.

2. Tämä kiertokirje osallistuu juhlavuoteen kiittääkseen Jumalaa, jolta ”jokainen hyvä anti ja jokainen täydellinen lahja” (Jaak. 1:17) tulee. Hän on käyttänyt Pietarin istuimen sata vuotta sitten julkaisemaa asiakirjaa saaden aikaan paljon hyvää ja levittäen paljon valoa kirkossa ja maailmassa. Merkivuosi, jota vietämme, koskee Leon kiertokirjettä ja samalla myös muita edeltäjieni kiertokirjeitä ja kirjoituksia, jotka ovat tehneet sen ajankohtaiseksi ja vaikuttavaksi historiassa ja näin muodostaneet sen, mitä sittemmin on kutsuttu kirkon ”sosiaaliopiksi”, ”yhteiskunnalliseksi opetuksiksi” tai ”yhteiskunnalliseksi opetusviraksi”.

Olen käsitellyt kirkon yhteiskunnallisen opetuksen pätevyyttä jo kahdessa aikaisemmassa kiertokirjeessäni: *Laborem exercens* ihmisen työstä ja *Sollicitudo rei socialis* ihmisten ja kansojen kehityksen nykyisistä ongelmista.⁴

3. Haluan ehdottaa Leo XIII:n kiertokirjeen lukemista uudelleen ja kehotan ”katsomaan taaksepäin” itse sen tekstiin, jotta löydetään uudelleen sen peruseriaatteiden rikkaus työvä-

3 Vrt. Pius XI, kiertokirje *Quadragesimo anno*, III: AAS 23 (1931), 228.

4 Kiertokirje *Laborem exercens* (14. syyskuuta 1981): AAS 73 (1981), 577-647; kiertokirje *Sollicitudo rei socialis* (30. joulukuuta 1987): AAS 80 (1988), 513-586.

enkysymyksen ratkaisemisen kannalta. Mutta kehotan myös "katsomaan ympärillemme", uusiin asioihin, joihin olemme uppoutuneet; ne ovat hyvin erilaisia kuin viime vuosisadan viimeisen vuosikymmenen "uudet asiat". Lopuksi kehotan "katsomaan tulevaisuuteen", jossa kolmas kristillinen vuosituhat jo häämöttää, täynnä epävarmuutta mutta myös täynnä lupauksia. Nuo epävarmuudet ja lupaukset vetoavat mielikuvitukseemme ja luovuuteemme. Ne herättävät vastuumme "yhden opettajan", Kristuksen, oppilaina (vrt. Matt. 23:8) siitä, että meidän on osoitettava "tie", julistettava "totuutta" ja välitettävä "elämää", joka on Kristus (vrt. Joh. 14:6).

Näin ei ainoastaan vahvisteta *tuon opetuksen pysyvää arvoa*, vaan osoitetaan *myös kirkon tradition todellinen merkitys*. Kirkko on elävä ja elinvoimainen ja rakentaa perustukselle, jonka ovat laskeneet isämme uskossa, erityisesti perustalle, jonka apostolit välittivät kirkolle⁵ Jeesuksen Kristuksen nimessä. Muuta perustusta ei kukaan voi laskea (vrt. 1. Kor. 3:11).

Leo XIII puhui tietoisena tehtävästään Pietarin seuraajana, ja sama tietoisuus innoittaa nyt hänen seuraajaansa. Kuten häntä sekä häntä edeltäneitä ja seuranneita paaveja, minuakin innoittaa evankeliumin vertaus "lainopettajasta, josta on tullut taivasten valtakunnan opetuslapsi" ja josta Herra sanoo, että hän "on kuin isäntä, joka runsaasta varastostaan ottaa esiin sekä uutta että vanhaa" (Matt. 13:52). Tämä varasto on kirkon tradition mahtava virta, joka sisältää alusta saakka vastaanotetun ja välitetyn "vanhan" ja auttaa tulkitsemaan "uutta", jonka keskellä kirkko ja maailma nyt elävät.

5 Vrt. pyhä Ireneus, *Adversus haereses*, I, 10, 1; III, 4, 1: PG 7, 549s.; 855s.; S.Ch. 264, 154s.; 211, 44-46.

Niihin asioihin, jotka tulevat osaksi tuota ”vanhaa” traditioon jäsenyksen ja tarjoavat tilaisuuksia ja materiaalia sekä tradition että uskonelämän rikastuttamiseen, kuuluu myös niiden miljoonien ihmisten hedelmällinen toiminta, jotka kirkon yhteiskunnallisen opetuksen innoittamina ja ohjaamina työskentelevät maailmassa. Yksilöinä tai ryhmissä, yhteisöissä ja organisaatioissa he muodostavat *suuren liikkeen ihmispersoonan puolustamiseksi* ja ihmisen arvokkuuden suojelemiseksi. Muuttuvissa historiallisissa olosuhteissa tämä liike on osaltaan rakentanut oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa tai ainakin rajoittanut epäoikeudenmukaisuutta.

Tämä kiertokirje pyrkii osoittamaan Leo XIII:n esittämien periaatteiden hedelmällisyyden. Ne kuuluvat kirkon opilliseen perintöön ja siten niillä on opetusviran auktoriteetti. Pastoraalinen huoli saa minut kuitenkin myös *arvioimaan eräitä viimeaikaisia historian tapahtumia*. Sanomattakin on selvää, että paimenten tehtävään kuuluu seurata tarkasti aikamme tapahtumien kulkua evankelioimisen uusien haasteiden havaitsemiseksi. Tarkoitus ei kuitenkaan ole antaa niistä lopullisia ratkaisuja, koska itsessään se ei kuulu opetusviran erityiseen pätevyysalueeseen.

ENSIMMÄINEN LUKU

Rerum novarum -kiertokirjeen erityispiirteet

4. Viime vuosisadan loppupuolella kirkko oli keskellä historiallista prosessia, joka oli ollut käynnissä jo jonkin aikaa mutta saavutti tuolloin kriittisen vaiheen. Tähän prosessiin vaikuttivat ratkaisevasti radikaalit muutokset politiikassa, talous- ja yhteiskuntaelämässä sekä tieteen ja tekniikan alalla, puhumattakaan vallitsevien ideologioiden laajasta vaikutuksesta. Näiden muutosten seurauksena politiikassa syntyi uusi käsitys *yhteiskunnasta ja valtiosta* ja sen seurauksena myös *auktoriteetista*. Perinteinen yhteiskunta oli hajoamassa ja uusi syntymässä. Se oli täynnä uusien vapauksien toivoa, mutta myös täynnä uudenlaisten epäoikeudenmukaisuuden ja orjuuden muotojen vaaroja.

Talouselämässä, jossa tieteelliset keksinnöt ja niiden käytännön sovellukset yhtyivät, oli vähitellen kehittynyt uusia rakenteita kulutushyödykkeiden tuotantoon. Syntyi *uusi omai-*

suusmuoto, pääoma, ja *uusi työvoimamuoto*, palkkatyö. Sille oli tyypillistä kiivas tuotantorytmi, joka ei asianmukaisesti ottanut huomioon sukupuolta, ikää tai perhetilannetta. Sitä määrittivät yksinomaan tehokkuus voiton kasvattamiseksi.

Työ muuttui siis kauppatavaraksi, jota voitiin vapaasti ostaa ja myydä markkinoilla. Sen hinnan määräsi kysynnän ja tarjonnan laki ottamatta huomioon työläisen ja hänen perheensä vähimmäistoimeentuloa. Työläisellä ei myöskään ollut edes varmuutta "tavaransa" kaupaksi saamisesta; työttömyys oli alituinen uhka, joka minkäänlaisen sosiaaliturvan puuttuessa merkitsi kauhukuvaa nälkäkuolemasta.

Tämän muutoksen seurauksena yhteiskunta "jakautui kahteen luokkaan, joita erotti suunnaton kuilu".⁶ Se liittyi jo mainittuun poliittisen järjestyksen huomattavaan muuttumiseen. Tuolloin vallinnut poliittinen teoria pyrki edistämään totaalista talouselämän vapautta soveltuvan lainsäädännön kautta tai kääntäen sen kautta, että tietoisesti jätettiin puuttumatta asioihin millään tavalla. Samaan aikaan alkoi järjestyneessä ja usein väkivaltaisessa muodossa nousta esiin toisenlainen käsitys omaisuudesta ja talouselämästä, käsitys, joka merkitsi uutta poliittista ja yhteiskunnallista järjestystä.

Ristiriidan kiivaimmassa vaiheessa, kun kävivät täysin ilmi sekä yhteiskunnallisen todellisuuden vakava epäoikeudenmukaisuus, jota monin paikoin esiintyi, että vallankumousuhka, jota edistivät tuolloin "sosialistisiksi" kutsutut näkemykset, Leo XIII puuttui asiaan kiertokirjeellään, joka

6 Leo XIII, kiertokirje *Rerum novarum*: Leonis XIII P.M. Acta, XI, Romae 1892, 132 (suom. nro 35). Jatkossa annetaan suluissa viittaus asiakirjan suomennoksessa käytettyihin numeroihin kokoelmassa "Paavien yhteiskunnallinen opetus", KATT 1990.

käsitteli systemaattisesti ”työväenkysymystä”. Hän oli jo aiemmissa kiertokirjeissään käsitellyt poliittisluontoisia opetuksia ja kirjoitti myöhemmin vielä toisia.⁷ Tässä mainitsen erityisesti kiertokirjeen *Libertas praestantissimum*, joka muistutti inhimillisen vapauden ja totuuden olennaisesta yhteydestä. Vapaus, joka torjuu siteen totuuteen, lankeaa mielivaltaan, päättyy alistumaan alhaisimpiin intohimoihin ja tuhoaa itsensä. Mistä muusta on lähtöisin kaikki se paha, johon *Rerum novarum* ottaa kantaa, kuin vapaudesta, joka taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa irrottautuu ihmistä koskevasta totuudesta?

Paavi Leo XIII sai innoitusta myös edeltäjiensä opetuksesta, monista piispojen asiakirjoista, maallikkojen tieteellisistä tutkimuksista, katolisten liikkeiden ja yhdistysten toiminnasta sekä kirkon konkreettisista saavutuksista yhteiskunnallisella alalla 1800-luvun jälkipuoliskon aikana.

5. Se ”uusi”, johon paavi otti kantaa, ei suinkaan ollut myön-teistä. Kiertokirjeen ensimmäinen kohta kuvaa jyrkin sanoin uusia asioita (*rerum novarum*), joista asiakirja sai nimensä: ”Kansojen keskuudessa on jo kauan elänyt uudistuskihkoinen mieliala, joka poliittista elämää turmeltuaan on johdonmukaisesti levinnyt myös kansojen talouselämään. Tätä kehitystä ovat edistäneet monet seikat: teollisuuden hyödyntämä tekniikka on kehittynyt yhä täydellisemmäksi, ja käyttöön on otettu uusi tuotantotapa – näin teollisuus on kääntynyt mah-tavaan nousuun. Omistavan luokan ja työväestön keskinäinen

7 Vrt. esim. Leo XIII, kiertokirje *Arcanum divinae sapientiae* (10. helmikuuta 1880): Leonis XIII P.M. Acta, II, Romae 1882, 10-40; kiertokirje *Diuturnum illud* (29. kesäkuuta 1881): Leonis XIII P.M. Acta, II, Romae 1882, 269-287; kiertokirje *Libertas praestantissimum* (20. kesäkuuta 1888): Leonis XIII P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 212-246; kiertokirje *Graves de communi* (18. tammikuuta 1901): Leonis XIII P.M. Acta, XXI, Romae 1902, 3-20.

suhde on olennaisesti muuttunut. Pääoma on kasautunut pienen vähemmistön käsiin suuren enemmistön yhä köyhtyessä. Työväestön itsetietoisuus kasvaa ja sen järjestäytyminen vahvistuu; lisäksi tavat ovat höltyneissä. Kaikki edellä mainittu on johtanut siihen yhteiskunnalliseen ristiriitaan, jonka eteen olemme joutuneet.”⁸

Paavi, kirkko ja kansalaisyhteisö kohtasivat ristiriidan repimän yhteiskunnan; tuo ristiriita oli vielä kovempi ja epäinhimillisempi, koska se ei välittänyt säännöistä eikä laeista. Se oli *pääoman ja työn välinen konflikti* tai, niin kuin kiertokirje sitä kutsuu, työväenkysymys. Juuri tästä ristiriidasta paavi puhui epäröimättä ja voimakkain sanoin.

Tämä on ensimmäinen ajatus, jonka kiertokirje tarjoaa ajallemme. Konfliktissa, joka asetti ihmiset kuin sudet toisiaan vastaan, konfliktissa ääritilanteiden eli hädin tuskin riittävän toimeentulon ja yltäkylläisyyden välillä paavi ei epäröinyt puuttua asiaan ”apostolisen virkansa velvoittamana”⁹: Jeesukselta Kristukselta saadun lähetystehtävän perusteella ”kaitsea karitsoita ja lampaita” (vrt. Joh. 21:15-17) ja ”sitoa ja päästää maan päällä” Jumalan valtakuntaa varten (vrt. Matt. 16:19). Hänen pyrkimyksensä oli rauhan palauttaminen. Nykylukija ei voi olla huomaamatta, kuinka jyrkästi ja selvin sanoin paavi tuomitsi luokkataistelun.¹⁰ Mutta hän oli tietoinen siitä, että *rauhan voi rakentaa vain oikeudenmukaisuuden perustalle*: kiertokirjeen olennainen sisältö käsitteli oikeudenmukaisuuden perusedellytyksiä silloisessa taloudellisessa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa.¹¹

8 *Rerum novarum*, s. 97 (suom. nro 1).

9 *Rerum novarum*, s. 98 (suom. nro 1).

10 *Rerum novarum*, s. 109 (suom. nro 15).

11 Vrt. *Rerum novarum*, kuvaus työoloista; kristinuskon vastaiset työväenyhdistykset: s. 110, 136 (suom. nro 16, 40).

Edeltäjiensä jälkiä seuraten paavi Leo XIII loi kirkolle pysyvän mallin. Kirkon on sanottava sanansa koskien tiettyjä inhimillisiä tilanteita sekä yksilö- että yhteisötasolla, kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Kirkko muotoilee aidon opin näistä tilanteista, kokonaisuuden (*corpus*), jonka avulla se analysoi yhteiskunnallista todellisuutta, arvioi sitä ja osoittaa suuntaviivoja ongelmien oikeudenmukaiseen ratkaisuun.

Leo XIII:n aikana tätä käsitystä kirkon oikeudesta ja velvollisuudesta ei vielä yleisesti tunnustettu. Vallitsi kaksitahoinen suuntaus: toinen suuntautui tähän maailmaan ja tähän elämään, jolle uskon tuli pysyä vieraana; toinen suuntautui puhtaasti tuonpuoleiseen pelastukseen eikä valaissut tai ohjannut ajallista elämää. Julkaisemalla kiertokirjeen *Rerum novarum* paavi antoi kirkolle ikään kuin ”kansalaisoikeudet” julkisen elämän muuttuvan todellisuuden keskellä, ja myöhemmin tätä vahvistettiin vielä enemmän. Kirkon yhteiskunnallisen opetuksen julistaminen ja levittäminen kuuluu kirkon evankelioimistehtävään ja on olennainen osa kristillistä sanomaa. Tuo opetus osoittaa kristillisen sanoman välittömät seuraukset yhteiskunnan elämässä ja liittää jokapäiväisen työn ja taistelun oikeudenmukaisuuden puolesta Kristuksesta, Vapahtajasta todistamiseen. Se on ykseyden ja rauhan lähde konflikteissa, joita väistämättä syntyy taloudellis-yhteiskunnallisessa elämässä. Siten uudet tilanteet voi kohdata alentamatta ihmispersoonan transsendenttia arvokkuutta sen enempää itsessään kuin vastustajissaankaan, ja niitä voi ohjata kohti oikeudenmukaista ratkaisua.

Tämän lähestymistavan pätevyys suo minullekin tilaisuuden nyt sadan vuoden kuluttua antaa panokseni kristillisen yhteiskuntaopetuksen kehitykseen. ”Uuteen evankelioimiseen”,

jota nykymaailma kiireesti tarvitsee ja jota olen toistuvasti painottanut, on olennaisena osatekijänä kuuluttava myös kirkon yhteiskunnallisen opetuksen julistaminen. Kuten Leo XIII:n aikana, nykyäänkin tämä opetus kykenee osoittamaan oikean tavan vastata nykyajan suuriin haasteisiin ideologioiden yhä enemmän menettäessä uskottavuuttaan. Kuten tuolloin, meidänkin on toistettava, että ”yhteiskunnalliseen kysymykseen” ei ole todellista vastausta evankeliumin ulkopuolella ja että ”uudet asiat” saavat evankeliumista totuutensa kontekstin ja moraalisen arviointinsa perustan.

6. Pyrkien valaisemaan pääoman ja työn välille syntynyttä konfliktia Leo XIII vahvisti työntekijöiden perusoikeudet. Kiertokirjeen avain on työntekijän arvokkuus ja siis myös työn arvokkuus, joka määritellään näin: ”Työnteko merkitsee voimien ponnistamista ajallisten tarpeiden, erityisesti välttämättömän elatuksen hankkimiseksi.”¹² Leo XIII sanoo, että työ on ”henkilökohtaista, sillä työhön käytetty voima ja ponnistelu ovat työläisen henkilökohtaista omaisuutta”.¹³ Näin ollen työ kuuluu jokaisen ihmisen kutsumukseen: työssään ihminen ilmaisee ja toteuttaa itseään. Samanaikaisesti työllä on ”yhteiskunnallinen” ulottuvuus, koska sillä on läheinen suhde sekä perheeseen että yhteiseen hyvään; ”valtion varallisuus ei synny mistään muusta kuin työläisten työstä”.¹⁴ Näitä aiheita olen käsitellyt ja kehittänyt kiertokirjeessä *Laborem exercens*.¹⁵

12 Vrt. *Rerum novarum*, s. 130, vrt. myös s. 114 (suom. nro 34, vrt. 16).

13 Sama.

14 *Rerum novarum*, s. 123 (suom. nro 27).

15 Vrt. kiertokirje *Laborem exercens*, 1, 2, 6: AAS 73 (1981), 578-583; 589-592.

Toinen tärkeä periaate on epäilemättä *oikeus "yksityisomaisuuteen"*.¹⁶ Laajuus, jolla kiertokirje käsittelee tätä aihetta, osoittaa sen tärkeyden. Leo XIII on hyvin tietoinen siitä, ettei yksityisomaisuudella ole absoluuttista arvoa, eikä hän jätä julistamatta välttämättömiä täydentäviä periaatteita, kuten *maan hyövyksien yleismaailmallista päämäärää*.¹⁷

Toisaalta on ilman muuta selvää, että se yksityisomaisuuden muoto, jota Leo XIII pääasiassa ajattelee, on maanomistus.¹⁸ Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteivät nykyäänkin olisi päteviä hänen perustelunsa yksityisomaisuuden suojaamiseksi tai sen vahvistamiseksi, että on oikeus omistaa ne asiat, jotka ovat välttämättömiä itsensä ja perheensä kehittymiseksi – mikä omistusoikeuden konkreettinen muoto sitten onkin. Tämä on jälleen kerran vahvistettava todistaessamme muutoksia järjestelmissä, joita aiemmin hallitsi tuotantovälineiden yhteisomistus, kuten myös lisääntyvää köyhyyttä tai täsmällisemmin sanottuna yksityisomistuksen esteitä monissa osissa maailmaa, sielläkin, missä vallitsevat järjestelmät perustuvat yksityisen omistusoikeuden vahvistamiseen. Näiden muutosten ja köyhyiden jatkumisen tähden on välttämätöntä ongelman perusteellinen analyysi, jota kehitän myöhemmin tässä asiakirjassa.

7. Läheisesti omistusoikeuteen liittyen Leo XIII:n kiertokirje vahvistaa sen rinnalla *mutikin oikeuksia*, jotka ovat ihmispersonalle ominaisia ja luovuttamattomia. Näiden joukossa huomattavin on, aiheen käsittelyn laajuudesta ja paavin sille antamasta merkityksestä päätellen, "ihmisen luonnollinen

16 Vrt. *Rerum novarum*, s. 99-107 (suom. nro 6-12).

17 *Rerum novarum*, s. 102 (suom. nro 7).

18 Vrt. *Rerum novarum*, s. 101-104 (suom. nro 4-8).

oikeus” perustaa yksityisiä yhdistyksiä. Se tarkoittaa ensi sijassa *oikeutta perustaa ammatillisia yhdistyksiä*, joko yrittäjien ja työntekijöiden yhteisiä tai työntekijöiden omia yhdistyksiä.¹⁹ Tästä syystä kirkko puolustaa ammattijärjestöiksi kutsuttujen järjestöjen perustamista ja hyväksyy ne. Se ei johdu ideologisista ennakkoluuloista eikä luokkamentaliiteettiin alistumisesta, vaan siitä, että yhdistymisoikeus on ihmisen luonnollinen oikeus ja siten edeltää hänen jäsentymistään poliittiseen yhteisöön. ”Valtiolla ei ole minkäänlaisia valtuuksia ehkäistä niiden olemassaoloa”, sillä ”valtio ei voi tehdä tyhjäksi luonnonoikeutta, vaan valtion kutsumuksena on pikemminkin suojella sitä. Jos valtio kuitenkin kieltää sellaisten yhdistysten muodostamisen, se toimii omaa olemassaolon periaatettaan vastaan.”²⁰

Tämän oikeuden ohella, jonka – ja tätä on syytä korostaa – paavi nimenomaan tunnustaa kuuluvan työntekijöille tai hänen kielellään sanottuna ”työväestölle”, hän yhtä selkeästi vahvistaa oikeuden ”työtuntien rajoittamiseen”, riittävään lepoon sekä lasten ja naisten erityiskohteluun²¹ työn laadun ja työajan suhteen.

Muistaen, mitä historia kertoo sallituista tai ainakin lakien ei-poissulkemista menettelytavoista työhön ottamisessa ilman minkäänlaista takuuta työtuntien määrästä, työpaikan hygieenisistä oloista tai työnhakijoiden iän ja sukupuolen huomioimisesta, ymmärrämme paavin ankarat sanat: ”Oikeudenmukaisuus ja inhimillisyys eivät siedä työoloja, joissa ruumiinvoimat kuluvat loppuun ja henki tylsistyy.” Hän

19 Vrt. *Rerum novarum*, s. 134, 137 (suom. nro 36, 43).

20 *Rerum novarum*, s. 135 (suom. nro 38).

21 Vrt. *Rerum novarum*, s. 128-129 (suom. nro 33).

kirjoittaa vielä tarkemmin sopimuksista, joilla ”työsuhteet” saatetaan voimaan: ”Jokaiseen sopimukseen, joka solmitaan työnantajien ja työntekijöiden välillä, on liitettävä tai ainakin hiljaisesti hyväksyttävä” se ehto, että työntekijälle sallitaan riittävä lepo, joka on suhteessa ”työhön kuluneisiin voimiin”. Hän päättää sanansa: ”Eettisesti katsoen tätä ehtoa ei saa jättää pois yhdestäkään sopimuksesta.”²²

8. Heti tämän jälkeen paavi puhuu toisesta oikeudesta, joka työntekijälle persoonana kuuluu. Se on oikeus oikeudenmukaiseen palkkaan, jota ei saa jättää osapuolten vapaan suostumuksen varaan: ”Voi näyttää siltä, että työläisten hyväksytyä palkkasopimuksen työnantaja on palkanmaksun jälkeen vapaa kaikista muista velvoitteista.”²³ Tuolloin sanottiin, että valtiolla ei ole valtaa puuttua näiden sopimusten ehtoihin, paitsi sen takaamiseksi, että sopimuksissa suoranaisesti sovittuja asioita noudatetaan. Kiertokirje ruoskii säälimättä tällaista täysin pragmaattista ja armottoman individualismin määräämää käsitystä työnantajien ja työntekijöiden suhteesta, koska se on ristiriidassa työn kahtalaisen luonteen kanssa: työ on persoonallista ja välttämätöntä. Vaikka työ *persoonallisena* kuuluu yksilön vapaan kykyjensä ja voimiensa käytön alueelle, *välttämättömänä* sitä määrittää jokaisen ankara velvollisuus ”pitää yllä elämäänsä”. Paavi toteaa lopuksi: ”Tämän velvollisuuden perusteella jokaisella on oikeus saada elatuksensa. Elatuksensa hankkimiseksi jokainen taas joutuu turvautumaan kättensä työhön.”²⁴

22 *Rerum novarum*, s. 129 (suom. nro 33).

23 *Rerum novarum*, s. 129 (suom. nro 34).

24 *Rerum novarum*, s. 130 (suom. nro 34).

Palkan täytyy olla niin suuri, että se riittää elättämään työntekijän ja hänen perheensä. ”Olettakaamme, että työläinen alistuu kovassa hädässään liian koviin työehtoihin välttääkseen vielä pahemman kohtalon; voivathan työnantajat tai yrittäjät pakottaa hänet hyväksymään sopimuksen. Tämä merkitsee, että työläinen joutuu väkivallan kohteeksi, ja oikeudenmukaisuus nostaa silloin vastalauseen.”²⁵

Jumala suokoon, ettei näitä ”hallitsemattoman kapitalismin” kehittyessä lausuttuja kovia sanoja tarvitsisi tänään enää toistaa yhtä ankarina. Valitettavasti vielä nykyäänkin on esimerkkejä työnantajien ja työntekijöiden välisistä sopimuksista, joissa alkeellisintakaan oikeudenmukaisuutta ei ole otettu huomioon koskien lasten ja naisten työtä, työtunteja, työpäivän hygieenisia oloja ja asianmukaista palkkaa, huolimatta asiaa koskevista *kansainvälisistä julistuksista ja sopimuksista*²⁶ ja *valtioiden sisäisestä lainsäädännöstä*. Leo XIII:n mukaan julkisen vallan on katsottava velvollisuudekseen pitää asiaankuuluvalla tavalla huolta työväestön hyvinvoinnista, sillä muuten se loukkaisi oikeudenmukaisuutta laiminlyödessään velvollisuutensa. Paavi ei kaihda puhumasta ”oikeudenmukaisuudesta, jota kutsutaan jakamiseksi”.²⁷

9. Näihin oikeuksiin Leo XIII lisää työväestön oloista puhuesaan vielä yhden oikeuden, josta haluan muistuttaa sen tärkeyden vuoksi: oikeus vapaasti täyttää uskonnolliset velvollisuutensa. Paavi julistaa tämän oikeuden työläisten muiden oikeuksien ja velvollisuuksien yhteydessä, huolimatta hänenkin aikanaan yleisestä mielipiteestä, että nämä asiat kuu-

25 *Rerum novarum*, s. 131 (suom. nro 34).

26 Vrt. Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus.

27 *Rerum novarum*, s. 121-123 (suom. nro 27).

luisivat yksinomaan yksityiselämän piiriin. Hän vahvistaa sunnuntailevon tärkeyden, sillä se suo ihmiselle tilaisuuden ajatella tuonpuoleisia hyvyksiä ja osoittaa Jumalalle kuuluva kunnioitusta.²⁸ Tätä käskyyn perustuvaa oikeutta kukaan ei voi riistää ihmiseltä: ”Mikään hallintovalta ei saa rankaisematta loukata ihmisarvoa, sillä Jumalakin vallitsee ihmistä, niin kuin sanotaan, osoittaen suurta arvonantoa.”²⁹ Valtion on taattava työntekijälle tämän vapauden harjoittaminen.

Tuskin erehdymme, jos näemme näissä yksiselitteisissä lausunnoissa uskonnonvapauden periaatteen siemenen, joka sittemmin tuli monien juhlallisten kansainvälisten julistusten ja sopimusten temaksi,³⁰ samoin Vatikaanin II kirkolliskoukousen tunnetun julistuksen sekä oman opetukseni toistuvaksi aiheeksi.³¹ Tässä yhteydessä on kysyttävä, takaavatko nykyisin voimassa olevat lait ja teollistuneiden yhteiskuntien käytäntö tehokkaasti tämän perustavan oikeuden sunnuntailepoon.

10. Toinen tärkeä näkökulma, jolla on yhtymäkohtia omaan aikaamme, on käsitys valtion ja kansalaisten suhteesta. *Rerum novarum* kritisoi kahta yhteiskunta- ja talousjärjestelmää: sosialismia ja liberalismia. Kiertokirjeen ensimmäinen osa, jossa vahvistetaan oikeus yksityisomaisuuteen, on omistettu sosialismille. Liberalismille ei ole omistettu mitään kiertokirjeen jaksoa, mutta on huomionarvoista, että sitä kritisoidaan

28 Vrt. *Rerum novarum*, s. 127 (suom. nro 32).

29 *Rerum novarum*, s. 126 (suom. nro 32).

30 Vrt. Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus; Julistus kaikkinaiseen uskontoon ja elämäntarkastukseen perustuvan suvaitsemattomuuden ja syrjinnän poistamisesta.

31 Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, julistus *Dignitatis humanae* uskonnonvapaudesta; Johannes Paavali II, kirje valtionjohtajille (1. syyskuuta 1980): AAS 72 (1980), 1252-1260; viesti Maailman rauhanpäivää varten 1988: AAS 80 (1988), 278-286.

valtion velvollisuuksia käsiteltäessä.³² Valtio ei voi rajoittua ”huolehtimaan vain osasta kansalaisistaan” eli rikkaista ja menestyvistä, saati ”lyödä laimin muita”, jotka epäilemättä edustavat yhteiskunnan suurta enemmistöä. Silloin se loukkaa oikeudenmukaisuutta, joka käskää antamaan jokaiselle sen, mikä hänelle kuuluu. ”Valtion on kuitenkin yksityisten oikeuksia suojellessaan erityisen huolellisesti otettava vastuulleen alhaiset, omistamattomat joukot. Varakkaat eivät nimittäin tarvitse julkista suojelua yhtä paljon, he voivat äsken mainittuja paremmin hankkia itse itselleen apua; omistamattomat sitä vastoin eivät selviä omin neuvoin, vaan he ovat lähes täydellisesti riippuvaisia valtion huolenpidosta. Valtion täytyy siis ottaa erityiseksi huolekseen palkkatyöläiset, heistähän omistamaton luokka pääasiassa muodostuu.”³³

Näillä kiertokirjeen kohdilla on nykyään merkitystä erityisesti maailman uusien köyhyyden muotojen tähden ja myös siksi, että nuo lausumat eivät riipu tietyistä valtiokäsityksestä tai poliittisesta teoriasta. Leo XIII vahvistaa jokaisen terveen poliittisen järjestyksen peruseriaatteen: mitä suojattomampia ihmiset ovat yhteiskunnassa, sitä enemmän he tarvitsevat toisten apua ja huolenpitoa ja erityisesti julkisen vallan asioihin puuttumista.

Näemme, että kristillisessä näkemyksessä yhteiskunta- ja poliittisesta järjestyksestä yksi peruseriaatteista on se, mitä nykyisin kutsumme solidaarisuseriaatteeksi. Kiertokirjeessä *Sollicitudo rei socialis* muistutin sen pätevyydestä sekä yksittäisen kansakunnan sisäisessä järjestyksessä että kansainväli-

32 Vrt. *Rerum novarum*, s. 99-105, 130, 135 (suom. nro 3-12; 33s, 37-38).

33 *Rerum novarum*, s. 125 (suom. nro 29).

sessä järjestyksessä.³⁴ Leo XIII puhui usein tästä periaatteesta käyttäen termiä ”ystävyyds”, joka löytyy jo kreikkalaisesta filosofiasta. Pius XI viittasi siihen käyttäen yhtä merkityksellistä nimitystä ”yhteiskunnallinen rakkaus”. Paavali VI laajensi käsitettä yhteiskunnallisen kysymyksen moniin nykyolotiloihin ja puhui ”rakkauden sivilisaatiosta”.³⁵

11. Leo XIII:n kiertokirjeen lukeminen nykytodellisuuden valossa saa meidät pitämään arvossa kirkon jatkuvaa huolta ja omistautumista niitä ihmisryhmiä kohtaan, joita Herra Jeesus erityisesti rakasti. Tekstin sisältö on loistava todistus siitä, kuinka kirkossa jatkuu niin sanottu ”etusijan antaminen köyhille”, jonka olen määritellyt ”parhaaksi tavaksi harjoittaa kristillistä rakkautta”.³⁶ Kiertokirje ”työväen kysymyksestä” on siis kiertokirje köyhistä ja niistä hirvittävästä olosuhteista, joihin uusi ja usein väkivaltainen teollistumiskehitys ajoi suuret ihmisjoukot. Myös nykyään monissa osissa maailmaa vastaavanlaiset taloudelliset, yhteiskunnalliset ja poliittiset muutosprosessit aiheuttavat samanlaista pahaa.

Kun Leo XIII vetoaa valtiota parantamaan köyhien asemaa noudattaen oikeudenmukaisuutta, hän tekee niin tietäen, että valtion tehtävä on valvoa yhteisen hyvän toteutumista. Valtion on varmistettava, että kaikki yhteiskuntaelämän alueet – taloudellinen mukaan luettuna – edistävät yhteistä hyvää, kunnioittaen kunkin alan oikeutettua autonomiaa. Tämän ei pidä johtaa ajattelemaan, että paavi Leon mukaan valtion on

34 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 38-40: AAS 80 (1988), 564-569; vrt. myös Johannes XXIII, kiertokirje *Mater et Magistra*, AAS 53 (1961), 407.

35 Vrt. *Rerum novarum*, s. 114-116 (suom. nro 18-21); Pius XI, kiertokirje *Quadragesimo anno*, III: AAS 23 (1931), 208; Paavali VI, saarna pyhän vuoden lopussa (25. joulukuuta 1975): AAS 68 (1976), 145; viesti maailman rauhanpäivää varten 1977: AAS 68 (1976), 709.

36 *Sollicitudo rei socialis*, 42: AAS 80 (1988), 572.

ratkaistava kaikki yhteiskunnalliset ongelmat. Päinvastoin hän korostaa useita kertoja valtion interventioiden välttämättömiä rajoja ja valtion välineellistä luonnetta, koska yksilö, perhe ja yhteiskunta ovat ennen valtiota ja valtio on olemassa suojellakseen niiden oikeuksia, ei tukahduttaakseen niitä.³⁷

Nämä mietteet ovat väistämättä ajankohtaisia. Palaan myöhemmin tähän tärkeään kysymykseen valtiovallan luonteeseen kuuluvista rajoista. Korostamani kohdat, eivät toki ainoat tuossa kiertokirjeessä, sijoittuvat kirkon yhteiskunnallisen opetuksen jatkuvuuteen ja valaisevat tervettä käsitystä yksityisomaisuudesta, työstä, talouselämän prosesseista, valtion todellisuudesta ja ennen kaikkea ihmisestä itsestään. Otan myöhemmin esiin muita teemoja tarkastellessani joitakin nykytilanteen näkökohtia. Tästä eteenpäin on muistettava, että johtolanka ja tietyssä mielessä ohjaava periaate sekä paavi Leon kiertokirjeessä että kirkon koko yhteiskunnallisessa opetuksessa on *oikea käsitys ihmispersoonasta ja hänen ainutlaatuisesta arvostaan*: ”Ihminen on ainoa luotu olento maailmassa, jonka Jumala on tahtonut luoda tämän itsensä takia.”³⁸ Ihmiseen Jumala on piirtänyt kuvansa ja kaltaisuutensa (1. Moos. 1:26) ja antanut hänelle verrattoman arvokkuuden, kuten kiertokirje toistuvasti korostaa. Kaikkien työllään hankkimiensa oikeuksien ohella ihmisellä on myös oikeuksia, jotka eivät tule suoritusten vastineeksi vaan johtuvat hänen olennaisesta arvokkuudestaan persoonana.

37 Vrt. *Rerum novarum*, 101s; 104s; 130s; 136 (suom. nro 6, 9-11, 33s, 38).

38 *Gaudium et spes*, 24.

TOINEN LUKU

Kohti nykyajan ”uutta”

12. *Rerum novarum* -kiertokirjeen merkkivuoden muistaminen ei ole asianmukaista, ellemmme kiinnitä huomiota myös nykytilanteeseen. Tähän johtaa jo kiertokirjeen oma sisältö, koska sen historiallinen kuvaus ja ennusteet osoittautuivat myöhemmin tapahtuneen valossa hämmästyttävän tarkoiksi.

Vuoden 1989 viimeisten kuukausien ja vuoden 1990 alkupuolen tapahtumat vahvistavat tämän. Ne ja niitä seuranneet radikaalit muutokset selittyvät vain edeltäneen tilanteen pohjalta, jossa tietyissä mielessä kristallisoituivat ja institutionalisoituivat Leo XIII:n ennustukset ja hänen seuraajiensa huomaamat yhä huolestuttavammat merkit. Paavi Leo näki ennalta sosialismin ehdottaman yhteiskuntajärjestyksen kielteiset poliittiset, yhteiskunnalliset ja taloudelliset seuraukset. Tuolloin sosialismi oli vielä yhteiskuntafilosofian asteella eikä vielä täysin järjestäytynyt liike. Ehkä ihmettelemme sitä, että paavi aloitti kritiikkinsä työväenkysymykseen esitettyjä rat-

kaisuja kohtaan sosialismista, joka ei vielä ollut vahva ja voimakas valtiomuoto kaikkine resursseineen, kuten myöhemmin tapahtui. Hän arvioi kuitenkin oikein vaaran siinä, että ihmismassoille esitettiin houkuttelevana tätä yksinkertaista ja radikaalia ratkaisua silloiseen työväenkysymykseen, ottaen huomioon sen kauhistuttavan epäoikeudenmukaisen tilanteen, jossa vastikään teollistuneiden maiden työväestö eli.

On korostettava kahta asiaa: toisaalta havaittiin selvästi proletaarien, miesten, naisten ja lasten, tosiasiallinen tilanne kaikessa katkeruudessaan; toisaalta yhtä selvästi tunnustettiin pahuus ratkaisussa, joka näennäisesti käänsi köyhien ja rikkaiden aseman mutta todellisuudessa koitui niiden vahingoksi, joita sen piti auttaa. Lääke oli sairautta pahempi. Leo XIII osui asian ytimeen määritellesään aikansa sosialismin luonteen pyrkimyksenä yksityisomistuksen lakkauttamiseen.

Hänen sanansa ansaitsevat tulla uudelleen huolellisesti luetuksi: ”Pahan (varallisuuden epäoikeudenmukaisen jakautumisen ja työläisten köyhyyden) poistamiseksi sosialistit levittävät väitettä – ja kiihottavat samalla omistamatonta väkeä rikkaita vastaan – että yksityisomistuksen täytyy väistyä yhteisomistuksen tieltä... Tämä ohjelma ei kuitenkaan johda lähellekään kysymyksen ratkaisua, vaan se pikemminkin vahingoittaa työväenluokkaa itseään. Se on edelleen hyvin epäoikeudenmukainen tehdessään väkivaltaa niille, joilla on laillinen oikeus omaisuuteensa. Tällaiset päätökset eivät loppujen lopuksi edes kuulu valtion tehtäviin, vaan ne jopa täydellisesti luhistaisivat valtiot.”³⁹ Paremmoin ei voi kuvata sitä pahaa, minkä tällaisen sosialismin – myöhemmin ”reaalisosialismiksi” kutsutun – asettaminen valtiojärjestelmäksi saa aikaan.

39 *Rerum novarum*, 99 (suom. nro 3).

13. Jatkaen pohdintaamme ja viitaten myös siihen, mitä on sanottu kiertokirjeissä *Laborem exercens* ja *Sollicitudo rei socialis*, on lisättävä, että sosialismin peruserhdys on luonteeltaan antropologinen. Se pitää ihmisyksilöä pelkkänä elementtinä, yhteiskuntaorganismien molekyylinä. Yksilön hyvä on täysin alisteinen taloudellis-yhteiskunnallisen mekanismin toiminnalle. Sosialismi väittää myös, että ihmisen hyvän voi toteuttaa riippumatta hänen vapaasta valinnastaan, ainutlaatuisesta ja yksinomaisesta vastuustaan hyvästä ja pahasta. Näin ihminen kutistuu sarjaksi sosiaalisia suhteita. Katoaa käsite ihmispersoonasta autonomisena moraalisten ratkaisujen subjektina, joka näillä ratkaisuillaan rakentaa yhteiskuntajärjestystä. Väärästä ihmiskäsityksestä seuraavat vapauden harjoittamista määrittävän lain vääristyminen ja yksityistämisen vastustaminen. Ihminen, jolla ei ole mitään, jota kutsua "omakseen" eikä mahdollisuutta ansaita elantoaan oma-aloitteisesti, tulee riippuvaiseksi yhteiskunnallisista mekanismeista ja niitä ohjaavista ihmisistä. Ihmisen on silloin paljon vaikeampaa tunnistaa arvokkuutensa persoonana, ja se estää kehitystä kohti autenttisesti inhimillisen yhteisön rakentamista.

Kristillisestä ihmiskäsityksestä taas seuraa välttämättä myös oikea käsitys yhteiskunnasta. *Rerum novarum* -asiakirjan ja kirkon koko yhteiskuntaopetuksen mukaan ihmisen sosiaalinen luonne ei toteudu pelkästään valtiossa vaan erilaisissa välitason ryhmissä, alkaen perheestä aina taloudellisiin, yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja kulttuurisiin ryhmiin. Ne syntyvät ihmislunnosta itsestään ja niillä on oma autonomiansa, jonka on aina otettava huomioon yhteinen hyvä. Olen nimitänyt tätä "yhteiskunnan subjektiivisuudeksi"; "reaalisosia-

lismi” pyyhki sen pois yhdessä yksityisen ihmisen subjektiivisuuden kanssa.⁴⁰

Kysymykseen, mistä vääristynyt näkemys ihmisestä ja yhteiskunnan ”subjektiivisuudesta” johtuu, voimme vastata, että pääsyy on ateismi. Ihminen tulee tietoiseksi transsendentista arvokkuudestaan vastaamalla Jumalan kutsuun, joka sisältyy asioiden olemukseen. Jokaisen ihmisen täytyy vastata Jumalan kutsuun. Siinä hänen ihmisyytensä ilmenee kaikessa suuruudessaan. Mikään yhteiskunnallinen mekanismi tai kollektiivinen subjekti ei voi korvata sitä. Jumalan kieltäminen riistää persoonalta sitä kannattavan perustan ja johtaa siten yhteiskuntajärjestykseen, jossa ei tunnusteta ihmis persoonan arvokkuutta ja vastuuta.

Ateismi, josta tässä puhumme, on kiinteässä yhteydessä valistusajan rationalismiin, joka piti ihmisen ja yhteiskunnan todellisuutta mekanismina. Se kielsi ihmisen todellisen suuruuden ja hänen etusijansa asioihin nähden. Silloin kiellettiin kuitenkin myös ristiriita ihmisen sydämessä: hän kaipaa syvästi päästä omistamaan sen, mikä on täydellisesti hyvää, mutta tuntee olevansa siihen kykenemätön. Tämä sisäinen ristiriita synnyttää pelastuksen tarpeen.

14. Samasta ateistisesta juuresta kasvaa myös se sosialismin toimintatapa, jonka *Rerum novarum* tuomitsee, luokkataistelu. Paavi Leon tarkoitus ei ollut tuomita kaikkea yhteiskunnallista ristiriitaa. Kirkko tietää, että historiassa esiintyy väistämättömiä eturistiriitoja eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä ja että kristityn täytyy usein ottaa niihin kantaa päättävästi

40 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 15, 28: AAS 80 (1988), 530; 548ss.

ja johdonmukaisesti. Kiertokirje *Laborem exercens* tunnustaa ristiriidan myönteisen merkityksen, jos se on ”taistelua yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta”.⁴¹ *Quadragesimo anno* oli jo sanonut: ”Jos luokkien väliset vihollisuudet ja viha saadaan loppumaan, tarkoitukseton luokkataistelu voi muuttua luokkien väliseksi kunnialliseksi neuvotteluksi, jota ohjaa oikeudenmukaisuuteen pyrkivä tahto.”⁴²

Luokkataistelussa on tuomittavaa se ajatus, että konfliktia ei rajoita eettinen tai oikeudellinen harkinta eikä toisten (eikä siis itsensäkkään) arvokkuuden kunnioittaminen. Asialliset neuvottelut on suljettu pois, eikä tavoitteena ole yhteiskunnan yhteinen hyvä, vaan yhden ryhmän oma etu korvaa yhteisen edun ja haluaa tuhota kaiken, mikä sitä vastustaa. On kyse siitä, että yhteiskuntaryhmien sisäiseen konfliktiin siirretään oppi ”totaalisesta sodasta”, jonka tuon ajan materialismi ja imperialismi toivat kansainvälisiin suhteisiin. Tuo oppi korvasi oikeudenmukaisen tasapainon etsinnän kansakuntien etujen välillä pyrkimyksellä oman osapuolen absoluuttiseen ylivaltaan, tuhoamalla vastustajan kestäkyvyn millä keinoilla tahansa, myös valheilla, terrorilla kansalaisia kohtaan ja tuhoaseilla (joiden suunnittelu alkoi juuri noina vuosina). Siksi marxilaisella luokkataistelulla ja militarismilla on yhteinen juuri: ateismi ja ihmispersoonan halveksiminen. Ne asettavat voimankäytön periaatteen järjen ja oikeuden yläpuolelle.

15. *Rerum novarum* vastustaa tuotantovälineiden valtiollistamista, sillä se alentaa kansalaiset vain valtiokoneiston vähäisiksi rattaiksi. Yhtä voimakkaasti kiertokirje arvostelee valtiokäsitystä, joka sulkee talouselämän kokonaan valtion etu- ja

41 Vrt. *Laborem exercens*, 11-15: AAS 73 (1981), 602-618.

42 Pius XI, kiertokirje *Quadragesimo anno*, III: AAS 23 (1931), 213.

toiminta-alueen ulkopuolelle. Talouselämälle kuuluu tietty oikeutettu autonomia, johon valtiovallan ei tule puuttua. Valtion tehtävä on kuitenkin määrittää oikeudelliset puitteet, joissa talouselämä toteutuu. Näin valtio luo perusedellytykset vapaalle talouselämälle, joka edellyttää tiettyä tasa-arvoa osapuolten kesken, ettei yhden osapuolen valta ole niin suuri, että se voisi alistaa toisen osapuolen käytännössä orjuuteen.⁴³

Tässä suhteessa *Rerum novarum* osoittaa tien oikeudenmukaisiin uudistuksiin, jotka palauttavat työille sen arvokkuuden ihmisen vapaana toimintana. Nämä uudistukset merkitsevät sitä, että yhteiskunta ja valtio omaksuvat vastuunsa, ennen kaikkea siitä, että työläisiä suojellaan työttömyyden painajaiselta. Historian kuluessa tämä on tapahtunut kahta toisiaan täydentävää tietä: harjoittamalla talouspolitiikkaa, jonka päämääränä on tasapainoinen kasvu ja täystyöllisyyden turvaaminen, tai työttömyysvakuutusten ja uudelleen koulutuksen kautta, jotka helpottavat työläisen siirtymistä kriisisektorilta kehittyvälle sektorille.

Yhteiskunnan ja valtion täytyy varmistaa asianmukainen palkkataso työläisen ja hänen perheensä elättämiseksi, mukaan lukien mahdollisuus säästöihin. Tämä edellyttää, että pyritään jatkuvasti parantamaan työläisten ammattitietoa ja -taitoa, jotta heidän työnsä on laadukkaampaa ja tuottavampaa. Se edellyttää myös huolellista valvontaa ja asianmukaisia lainsäädäntötoimenpiteitä, jotta estetään häpeällinen riisto, joka vahingoittaa erityisesti heikoimpia työntekijöitä, siirtolaisia ja syrjäytettyjä. Ammattijärjestöillä on ratkaiseva rooli neuvoteltaessa vähimmäispalkasta ja työoloista.

43 Vrt. *Rerum novarum*, 121-125 (suom. nro 26-29).

Lopuksi on taattava ”inhimilliset” työ- ja lepoajat ja työntekijän oikeus ilmaista persoonallisuuttaan työpaikalla ilman, että hänen omaatuntoaan tai inhimillistä arvokkuuttaan loukataan. Tässäkin on muistettava ammattijärjestöjen rooli: ne eivät ole vain sopimusneuvottelijoita, vaan myös ”paikka”, jossa työläiset voivat ilmaista itseään. Ne palvelevat aidon työkuulttuurin kehitystä ja auttavat työläisiä osallistumaan täysin inhimillisellä tavalla yrityksen elämään.⁴⁴

Valtion on vaikutettava näiden päämäärien saavuttamiseen sekä suoraan että epäsuorasti. Epäsuorasti ja *subsidiarisuusperiaatteen mukaan* on luotava suotuisat edellytykset vapaaseen taloudellisen toiminnan harjoittamiseen, joka johtaa runsaasti työllistymis- ja vaurastumismahdollisuuksiin. Suoraan ja *solidaarisuusperiaatteen mukaan* on puolustettava heikoimpia asettamalla rajat työehdoista päättävien osapuolten autonomialle ja joka tapauksessa on taattava työttömien työläisten minimitoimeentulo.⁴⁵

Kiertokirjeellä ja siihen liittyvällä kirkon yhteiskunnallisella opetuksella oli 1800-1900-lukujen vaihteessa laajalle ulottuva vaikutus. Se näkyi lukuisissa uudistuksissa sosiaaliturvan, eläkkeiden ja sairaus- ja työtapaturmavakuutusten suhteen; työntekijöiden oikeuksia kunnioitettiin paremmin.⁴⁶

16. Uudistuksia toteuttivat osin valtiot, mutta työväenliikkeellä oli tärkeä rooli taistelussa niiden saavuttamiseksi. Tuo

44 Vrt. *Laborem exercens*, 20: AAS 73 (1981), 629-632; puhe kansainväliselle työjärjestölle Genevessä (15. kesäkuuta 1982): *Insegnamenti V/2* (1982), 2250-2266; Paavali VI, puhe samalle järjestölle (10. kesäkuuta 1969): AAS 61 (1969), 491-502.

45 Vrt. *Laborem exercens*, 8: AAS 73 (1981), 594-598.

46 Vrt. Pius XI, *Quadragesimo anno*: AAS 23 (1931), 178-181.

liike syntyi moraalisen omantunnon reaktiona epäoikeudenmukaisuutta ja riistoa vastaan ja johti laajaan uudistuskampanjaan, joka oli kaukana epämääräisestä ideologiasta ja lähellä työläisten jokapäiväisiä tarpeita. Sen pyrkimykset liittyivät usein kristittyjen pyrkimyksiin parantaa työläisten elinolosuhteita. Myöhemmin työväenliike joutui jossakin määrin sen marxilaisen ideologian hallitsemaksi, jota vastaan *Rerum novarum* asettui.

Uudistukset olivat myös osin tulosta vapaasta prosessista, jossa yhteiskunta järjestäytyi ja perusti tehokkaita solidarisuuden välineitä, jotka kykenivät tukemaan talouskasvua kunnioittaen paremmin ihmispersonan arvoja. On syytä muistaa monimuotoinen toiminta, jossa kristityillä oli huomattava osuus: tuotanto-, kulutus- ja luotto-osuuskuntien perustaminen, kansanopetuksen ja ammattikoulutuksen parantaminen, erilaisten osallistumismuotojen etsintä työpaikalla ja yleisemmin yhteiskunnan elämässä.

Katsoessamme menneisyyteen on syytä kiittää Jumalaa siitä, että tämä suuri kiertokirje ei jäänyt vaille vastakaikua ihmisten sydämissä ja että se johti jalomieliseen käytännön toimintaan. On kuitenkin tunnistettava, että sen profeetallista sanomaa ei tuon ajan ihmisten taholta täysin otettu vastaan, ja juuri siitä aiheutui vakavia murhenäytelmiä.

17. Lukiessamme Leo XIII:n kiertokirjettä ottaen huomioon hänen opetusvirkinsa koko rikkauden⁴⁷ huomaamme, että

⁴⁷ Vrt. kiertokirje *Arcanum divinae sapientiae* (1. helmikuuta 1880): Leonis XIII P.M. Acta, II, Romae 1882, 10-40; kiertokirje *Diuturnum illud* (29. kesäkuuta 1881): Leonis XIII P.M. acta, II, Romae 1882, 269-287; kiertokirje *Immortale Dei* (1. marraskuuta 1885): Leonis XIII P.M. Acta, V, Romae 1886, 118-150; kiertokirje *Sapientiae Christianae* (10. tammikuuta 1890): Leonis XIII

se pohjimmiltaan viittaa tietyn harhan taloudellis-yhteiskunnallisiin seurauksiin, harhan, jolla on laajempikin vaikutus. Tuo harha on sellainen käsitys ihmisen vapaudesta, joka on irrotettu kuuliaisuudesta totuudelle ja samalla myös velvollisuudesta kunnioittaa toisten oikeuksia. Vapauden olemukseksi tulee silloin itserakkaus jopa Jumalan ja lähimmäisen halveksimiseen saakka. Tuo itserakkaus johtaa rajattomaan oman edun tavoitteluun eikä ota huomioon minkäänlaisia oikeudenmukaisuuden velvoitteita.⁴⁸

Tämän harhan äärimmäiset seuraukset näkyivät traagisissa sodissa, jotka vavisuttivat Eurooppaa ja koko maailmaa vuodesta 1914 vuoteen 1945. Jotkut näistä sodista johtuivat militarismista, äärinationalismista ja niihin liittyneistä totalitarismin muodoista; toiset sodat syntyivät luokkataistelusta, toiset olivat sisällissotia tai ideologisia sotia. Niin totaalisen julmat sodat eivät olisi olleet mahdollisia ilman hirvittävää vihan ja kaunan taakkaa, joka oli kasaantunut lukemattomien vääryyksien seurauksena sekä kansainvälisellä tasolla että yksittäisten valtioiden sisällä. Noihin sotiin suuret kansakunnat investoivat voimavarojaan eikä niissä epäröity loukata kaikkein pyhimpiäkään ihmisoikeuksia; kokonaisten kansojen ja yhteiskunnallisten ryhmien tuhoamista suunniteltiin ja toteutettiin. Muistamme tässä erityisesti juutalaista kansaa, jonka kauheasta kohtalosta on tullut symboli sille, millaisiin vääryyksiin ihminen kykenee kääntyessään Jumalaa vastaan.

P.M. Acta, X, Romae 1891, 10-41; kiertokirje *Quod apostolici muneris* (28. joulukuuta 1878): Leonis XIII P.M. Acta, I, Romae 1881, 170-183; kiertokirje *Libertas praestantissimum* (20. kesäkuuta 1888): Leonis XIII P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 212-246

48 Vrt. Leo XIII, *Libertas praestantissimum*: Leonis XIII P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 224-226.

Kuitenkin vain silloin, kun vihaa ja epäoikeudenmukaisuutta oikeuttavat ja organisoivat ideologiat, jotka perustuvat niihin eivätkä totuuteen ihmisestä, ne pääsevät hallitsemaan kokonaisia kansakuntia ja ajavat niitä toimintaan.⁴⁹ *Rerum novarum* vastusti vihan ideologioita ja osoitti, kuinka oikeudenmukaisuus voi voittaa väkivallan ja kaunan. Ohjatkoon noiden kauheiden tapahtumien muisto kaikkien ihmisten toimintaa, erityisesti kansakuntien johtajien toimintaa omana aikanamme, kun uudenlaiset vääryydet ruokkivat uutta vihaa ja nousee esiin uusia väkivaltaa ihannoivia ideologioita.

18. Aseet ovat olleet vaiti Euroopassa vuodesta 1945, mutta on muistettava, että todellista rauhaa ei saavuteta sotilaallisella voitolla, vaan se syntyy siellä, missä voitetaan sodan syyt ja saavutetaan kansojen kesken aito sovinto. Euroopassa ja maailmassa on vallinnut vuosikaudet pikemminkin sotatilan puute kuin todellinen rauha. Puolet Euroopan mantereesta joutui kommunistisen diktatuurin hallintaan toisen puolen järjestyessä puolustautumaan sitä vastaan. Monet kansat menettivät mahdollisuuden hallita itseään. Ne suljettiin valtaryhmittymän tukahduttaviin rajoihin, joissa niiden historiallinen muisti ja vuosisataiset kulttuurijuuret pyrittiin hävittämään. Kun Eurooppa oli väkivalloin jaettu kahtia, valtavat ihmisjoukot joutuivat jättämään maansa tai karkotettiin väkivaltaisesti.

Järjetön kilpavarustelu nieli varat, jotka olisi tarvittu kansallisen talouden kehitykseen ja vähemmän kehittyneiden kansakuntien auttamiseen. Tieteen ja tekniikan kehityksen olisi pitänyt edistää ihmisten hyvinvointia, mutta se muuttui sodan välikappaleeksi. Tiede ja teknologia suunnattiin yhä te-

49 Vrt. viesti Maailman rauhanpäivää varten 1980: AAS 71 (1979), 1572-1580.

hokkaampien joukkotuhoaseiden tuotantoon. Ideologia, joka oli aidon filosofian vääristymä, sai tarjota teoreettisen oikeutuksen uudelle sodalle. Sotaa ei vain odotettu ja valmisteltu, vaan sitä käytiin valtavain verenvuodatuksin eri puolilla maailmaa. Blokkien ja valtaryhmittymien logiikka, joka on tuomittu monissa kirkon asiakirjoissa, viimeksi kiertokirjeessä *Sollicitudo rei socialis*,⁵⁰ johti tilanteeseen, jossa kolmannen maailman maissa syntyneitä ristiriitoja ja erimielisyyksiä systemaattisesti kärjistettiin ja käytettiin hyväksi aiheuttamaan vahinkoa vastustajille.

Ääriryhmille, jotka pyrkivät ratkaisemaan konfliktit asein, annettiin poliittista ja sotilaallista tukea ja ne varustettiin ja koulutettiin sotaan. Ne, jotka yrittivät etsiä rauhanomaisia ja humaaneja ratkaisuja kunnioittaen kaikkien osapuolten oikeutettuja etuja, pysyivät eristettyinä ja usein joutuivat vastustajiensa uhreiksi. Toisen maailmansodan jälkeen solmittu rauha oli hatara. Se oli yksi pääsystä kolmannen maailman maiden aseistamiseen ja niitä repiviin heimoriitoihin, kuten myös terrorismin leviämiseen ja poliittisten ja sotilaallisten konfliktien yhä barbaarisemmiksi muuttuviin keinoihin. Kaiken lisäksi koko maailmaa painoi uhka ydinsodasta, joka pystyi tuhoamaan koko ihmissuvun. Sotilaallisiin tarkoituksiin valjastettu tiede antoi ideologian ruokkimalle vihalle tämän ratkaisevan välineen. Mutta jos sota voi päättyä ilman voitajia ja voitettuja ihmiskunnan itsemurhaan, meidän on torjuttava siihen johtava logiikka: se ajatuskulku, että pyrkimys vihollisen tuhoamiseen, yhteenotot ja sota itsessään edistävät historian kehityskulkua ja edistystä.⁵¹ Kun tämän logiikan

50 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 20: AAS 80 (1988), 536s.

51 Vrt. Johannes XXIII, kiertokirje *Pacem in terris* (11. huhtikuuta 1963), III: AAS 55 (1963), 286-289.

torjuminen tajutaan välttämättömäksi, käsitteet ”totaalinen sota” ja ”luokkataistelu” on väistämättä kyseenalaistettava.

19. Toisen maailmansodan päättyessä tällaisen tietoisuuden kehitys oli vasta aluillaan. Huomio kiinnittyi siihen, että kommunistinen totalitarismi oli vallannut yli puolet Euroopasta ja suuria alueita muualla maailmassa. Sota, jonka olisi pitänyt palauttaa vapaus ja saattaa jälleen voimaan kansojen oikeudet, päättyi saavuttamatta näitä päämääriä. Monien, erityisesti pahiten kärsineiden kansojen kannalta lopputulos oli avoimessa ristiriidassa niiden kanssa. Tämä tilanne on synnyttänyt monenlaisia vastauksia.

Joissakin maissa ja joiltakin kannoilta näemme sodan tuhojen jälkeen myönteisiä pyrkimyksiä rakentaa demokraattista yhteiskuntaa, jota ohjaa yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja joka riistää kommunismilta sen kumousvoiman eli riistetyn ja sorretun ihmisjoukot. Yleensä nämä pyrkimykset tukevat vapaiden markkinamekanismien säilyttämistä, varmistuen vakaan valuutan ja harmonisten yhteiskuntasuhteiden kautta edellytykset vakaalle ja terveelle talouskasvulle, jossa ihmiset voivat oman työnsä kautta rakentaa parempaa tulevaisuutta itselleen ja lapsilleen. Samalla pyritään estämään markkinamekanismien muuttuminen koko yhteiskunnallisen elämän ainoaksi viitekohdaksi ja alistamaan ne julkiseen valvontaan, joka kunnioittaa periaatetta maan hyvinvointien kuulumisesta kaikille. Runsaat työmahdollisuudet, vakaa sosiaaliturva- ja ammattikoulutusjärjestelmä, vapaus liittyä ammattijärjestöihin ja niiden tehokas toiminta, turva työttömyyden varalta, mahdollisuus osallistua demokraattisesti yhteiskunnalliseen elämään – kaiken tämän on tarkoitus estää työtä olemasta pelkkä ”kauppatavara” ja taata sen arvokkuus.

On muita yhteiskunnallisia voimia ja ideologisia liikkeitä, jotka vastustavat marxismia pystyttämällä ”kansallisen turvallisuuden” järjestelmiä; ne pyrkivät systemaattisesti kontrolloimaan koko yhteiskuntaa estääkseen marxismin soluttautumisen. Korostamalla ja kasvattamalla valtion valtaa ne pyrkivät suojelemaan kansaansa kommunismilta, mutta ovat niin tehdessään ovat vakavassa vaarassa tuhota juuri sen vapauden ja ne ihmispersoonan arvot, joiden nimissä kommunismia on vastustettava.

Toisenlaista käytännön vastausta edustaa hyvinvointi- tai kuluttajayhteiskunta. Se pyrkii voittamaan marxilaisuuden puhtaan materialismin tasolla osoittamalla, että vapaan markkinatalouden yhteiskunta pystyy tyydyttämään ihmisten aineelliset tarpeet paremmin kuin kommunismi; se kuitenkin yhtä lailla sulkee pois henkiset arvot. Vaikka toisaalta on totta, että tämä yhteiskuntamalli osoittaa marxismin epäonnistuneen uuden ja paremman yhteiskunnan rakentamisessa, toisaalta se on todellisuudessa marxismin kannalla kieltäessään moraalien, oikeuden, kulttuurin ja uskonnon autonomisen olemassaolon ja arvon ja kutistaessaan ihmisen pelkästään talouselämän ja aineellisten tarpeiden tyydyttämisen tasolle.

20. Samaan aikaan toteutui laajamittainen ”dekolonisaatio”, siirtomaavallan päättymisen, jolloin monet maat saavuttivat tai saivat takaisin itsenäisyytensä ja oikeuden vapaasti päättää kohtalostaan. Saavuttaessaan muodollisen valtiollisen riippumattomuuden nämä maat ovat kuitenkin usein vasta alkuvaiheessa kohti aidon itsenäisyyden rakentamista. Ratkaisevat talouselämän alueet pysyvät tosiasiaissa suurten ulkomaisten yritysten käsissä, jotka eivät halua sitoutua

isäntämaansa pitkäjänteiseen kehitykseen. Poliittista elämää kontrolloivat vieraat vallat, ja kansallisten rajojen sisällä on heimoryhmiä, jotka eivät vielä ole muotoutuneet aidoksi kansalliseksi yhteisöksi. Puuttuu myös päteviä ammattilaisia, jotka kykenevät hoitamaan valtionhallintoa rehellisesti ja oikeudenmukaisesti, samoin päteviä ihmisiä johtamaan talouselämää tehokkaasti ja vastuullisesti.

Tässä tilanteessa monet ajattelevat, että marxilaisuus on oikotie kansakunnan ja valtion rakentamiseen. Siksi syntyy monenlaisia sosialismin muunnelmia kansallisin erityispiirtein. Monissa ideologioissa sekoittuvat eri tavoin oikeutetut kansallisen vapautuksen vaatimukset, nationalismi ja militarismi, vanhoista kansanperinteistä nousevat periaatteet (jotka usein ovat kristillisen yhteiskunnallisen opetuksen mukaisia) ja marxismi-leninismin käsitteistö.

21. Lopuksi on muistettava, että toisen maailmansodan jälkeen ja reaktion sen kauhuihin on levinnyt elävä tietoisuus ihmisoikeuksista. Ne on tunnustettu useissa kansainvälisissä asiakirjoissa⁵² ja niin sanotun uuden ”kansojen oikeuden” työstämisessä, jota Pyhä istuin on jatkuvasti tukenut. Tämän kehityksen tärkein tapahtuma on ollut Yhdistyneiden kansakuntien järjestäytyminen. Tietoisuus yksityisen ihmisen oikeuksista mutta myös kansojen oikeuksista on kasvanut. On ymmärretty paremmin tarve parantaa vakavaa epätasapainoa maailman eri maantieteellisten alueiden kesken. Tietyissä

52 Vrt. yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus 1948; Johannes XXIII, *Pacem in terris*, IV: AAS 55 (1963), 291-296; Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) päätösasiakirja, Helsinki 1975.

mielessä tämä epätasapaino on siirtänyt yhteiskunnallisen kysymyksen ytimen kansalliselta kansainväliselle tasolle.⁵³

Vaikka huomioimmekin tyytyväisinä tämän prosessin, ei voi jättää huomiotta sitä, että erilaisten kehitysapuohjelmien kokonaistulos ei aina ole ollut positiivinen. YK ei ole vielä onnistunut luomaan sodan sijaan vaikuttavia keinoja kansainvälisten konfliktien ratkaisuun. Tämä näyttää olevan kiireellisin ongelma, joka kansainvälisen yhteisön on vielä ratkaistava.

53 Vrt. Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio* (26. maaliskuuta 1967), 61-65: AAS 59 (1967), 287-289.

KOLMAS LUKU

Vuosi 1989

22. Edellä kuvatusta ja kiertokirjeessä *Sollicitudo rei socialis* jo laajasti käsitellystä maailmantilanteesta käsin voidaan ymmärtää, kuinka odottamattomia ja lupaavia viime vuosien tapahtumat ovat. Ne varmasti huipentuivat Keski- ja Itä-Euroopan tapahtumissa 1989, mutta ne käsittävät myös pitemmän ajanjakson ja laajemman maantieteellisen alueen. 1980-luvun kuluessa luhistuivat tiettyjen Latinalaisen Amerikan ja myös Afrikan ja Aasian maiden diktatoriset sortohallitukset. Joissakin tapauksissa alkoi vaikea mutta hedelmällinen siirtymävaihe kohti oikeudenmukaisempia demokraattisia poliittisia rakenteita. Tässä tärkeä, jopa ratkaiseva panos oli kirkon työllä ihmisoikeuksien puolustamiseksi ja edistämiseksi. Vahvasti ideologisissa ympäristöissä, joissa puolueellisuus hämärsi tietoisuuden yhteisestä inhimillisestä arvokkuudesta, kirkko vahvasti selvästi ja painokkaasti, että jokainen ihminen – mikä hänen henkilökohtainen vakaumuksensa onkin – kantaa itsessään Jumalan kuvaa ja on siksi kunnioituksen arvoinen.

Usein kansan suuri enemmistö tunnisti tässä itsensä, mikä johti etsimään taistelumuotoja ja poliittisia ratkaisuja, jotka kunnioittavat enemmän ihmispersoonan arvokkuutta.

Tästä historiallisesta prosessista on syntynyt uusia demokration muotoja. Ne antavat toivoa muutoksesta heikoissa poliittisissa ja yhteiskunnallisissa rakenteissa, joita rasittavat paitsi tuskalliset vääryydet ja kaunat myös raskaasti vahingoittunut talouselämä ja vakavat yhteiskunnalliset konfliktit. Yhdessä koko kirkon kanssa kiitän Jumalaa siitä usein sankarillisesta todistuksesta, jonka monet paimenet, kokonaiset kristilliset yhteisöt, yksittäiset uskovat ja muut hyvän tahdon ihmiset antoivat näissä vaikeissa olosuhteissa, ja rukoilen myös, että hän tukisi kaikkien ponnistuksia paremman tulevaisuuden rakentamiseksi. Vastuu tästä ei kuulu ainoastaan kyseisten maiden kansalaisille vaan kaikille kristityille ja hyvän tahdon ihmisille. Meidän on näytettävä, että noiden kansojen monimutkaiset ongelmat ratkaistaan vuoropuhelun ja solidaarisuuden kautta eikä tuhoamalla vastustaja sotaan ryhtymällä.

23. Muutamat niistä lukuisista tekijöistä, jotka johtivat sor-tohallitusten luhistumiseen, ansaitsevat erityisen huomion. Ratkaisevin tekijä, joka käynnisti muutoksen, oli epäilemättä työläisten oikeuksien loukkaaminen. Ei voi unohtaa sitä, että ratkaisevin kriisi järjestelmissä, jotka esiintyivät työläisten hallintona ja jopa diktatuurina, alkoi suurista työväen liikehtimisistä, jotka Puolassa kantoivat nimeä ”Solidaarisuus” nimeä. Työläisjoukot riistivät oikeutuksen ideologiaalta, joka väitti puhuvansa heidän nimissään. Heidän kovat elämäkokemuksensa työstä ja sorrosta auttoivat heitä löytämään ja lähes uudelleen keksimään kirkon yhteiskunnallisen opetuksen sisällöt ja periaatteet.

On syytä korostaa, että noiden blokkien tai hallintojen romahtaminen toteutui lähes kaikkialla rauhanomaisen protestin keinoin, aseina vain totuus ja oikeudenmukaisuus. Siinä missä marxismin mukaan vain kärjistämällä yhteiskunnalliset ristiriidat äärimmilleen ne voitiin ratkaista väkivaltaisten yhteenottojen kautta, marxismin kaatumiseen johtaneissa kamppailuissa pyrittiin sinnikkäästi koettamaan kaikkia neuvottelun, vuoropuhelun ja totuudesta todistamisen keinoja, vetoamaan vastustajan omatuntoon ja herättämään hänessä tietoisuuden yhteisestä inhimillisestä arvokkuudesta.

Näytti siltä, että toisen maailmansodan seurauksena syntynyt ja Jaltan sopimuksella vahvistettu Euroopan tilanne oli muutettavissa vain uudella sodalla. Mutta sen voitti ihmisten väkivallaton osallistuminen. He kieltäytyivät antautumasta voimankäytölle ja onnistuivat kerta toisensa jälkeen löytämään tehokkaita keinoja todistaa totuudesta. Se riisui vastustajan aseista, sillä väkivallan on aina etsittävä oikeutuksensa valheesta, näyttäytyttävä, vaikka kuinka väärinkin perustein, oikeuden puolustamisena tai muiden aiheuttamaan uhkaan vastaamisena.⁵⁴ Kiitän Jumalaa siitä, että hän raskaiden koetelemusten aikana vahvisti ihmisten sydäntä, ja rukoilen, että tämä esimerkki voitaisi muissakin paikoissa ja tilanteissa. Kunpa ihmiset oppisivat taistelemaan oikeudenmukaisuuden puolesta ilman väkivaltaa, torjumaan sisäisissä ristiriidoissaan luokkataistelun ja kansainvälisissä konflikteissa sodan.

24. Toinen kriisitekijä oli varmasti talousjärjestelmän tehottomuus. Sitä ei voi pitää pelkkänä teknisenä ongelmana, vaan seurauksena siitä, että loukattiin ihmisoikeuksia, oikeutta ta-

54 Vrt. viesti Maailman rauhanpäivää varten 1980: AAS 71 (1979), 1572-1580.

loudellisiin aloitteisiin, omaisuuteen ja vapauteen talouselämässä. Tähän liittyy myös kulttuurinen ja kansallinen ulottuvuus. Ihmistä ei voi ymmärtää yksipuolisesti taloudesta käsin tai määritellä häntä vain tiettyyn luokkaan kuulumisen perusteella. Ihminen ymmärretään täydellisimmin, kun hänet nähdään kulttuurinsa piirissä, kielensä ja historiansa taustaa vasten, asennoitumisessaan elämän ratkaiseviin tapahtumiin: syntymään, rakkauteen, työhön ja kuolemaan. Jokaisen kulttuurin ydin on ihmisen asenne salaisuuksista suurimpaan: Jumalan salaisuuteen. Eri kansojen kulttuurit ovat pohjimmiltaan erilaisia tapoja kohdata kysymys oman olemassaolon tarkoituksesta. Jos tämä kysymys suljetaan pois, kansojen kulttuuri ja moraalinen elämä rappeutuvat. Siksi taistelu työn puolustamiseksi liittyi spontaanisti taisteluun kulttuurin ja kansallisten oikeuksien puolesta.

Uusien kehityskulkujen todellinen syy oli kuitenkin ateismin aiheuttama henkinen tyhjiö. Se jätti nuoret sukupolvet vaille suuntaa ja monissa tapauksissa johti ne identiteettinsä ja elämän merkityksen etsinnässä – jota ei voi tukahduttaa – löytämään uudelleen kansansa kulttuurin uskonnolliset juuret ja itse Kristuksen persoonan. Hän on eksistentiaalisesti riittävä vastaus jokaisen ihmisen sydämessä piilevään hyvyden, totuuden ja elämän kaipaukseen. Tätä etsintää tuki niiden ihmisten todistus, jotka vaikeissa oloissa ja vainoissa pysyivät uskollisina Jumalalle. Marxilaisuus oli luvannut juuria ihmis sydämistä tarpeen Jumalan kohtaan, mutta tulokset ovat osoittaneet, että se ei onnistu järkyttämättä sydäntä.

25. Vuoden 1989 tapahtumat tarjoavat esimerkin siitä, että halu käydä neuvotteluja ja toimia evankeliumin hengessä menestyy myös vihollista vastaan, joka on päättänyt olla vä-

liittämättä moraaliperiaatteista. Nämä tapahtumat ovat varoitus jokaiselle, joka poliittisen realismin nimissä haluaa karkottaa politiikasta oikeuden ja moraalin. Taistelu, joka johti 1989 tapahtuneisiin muutoksiin, vaati selkeyttä, kohtuutta, kärsimyksiä ja uhreja. Eräässä mielessä se oli rukouksesta syntynyttä taistelua, eikä se olisi ollut ajateltavissa ilman rajatonta luottamusta Jumalaan, historian Herraan, joka kantaa ihmissydäntä käsissään. Liittämällä kärsimyksensä totuuden ja vapauden puolesta Kristuksen kärsimykseen ristillä ihminen pystyy toteuttamaan rauhan ihmeen ja erottamaan, missä kulkee kaita polku pahalle periksi antavan pelkuruuden ja näennäisesti pahaa vastaan taistelevan, mutta tosiasiasa sitä pahentavan väkivallan välillä.

Ei pidä kuitenkaan unohtaa sitä, että monet seikat rajoittavat yksilön vapautta. Ne vaikuttavat vapauteen, mutta eivät määritä sitä; ne tekevät vapauden harjoittamisesta enemmän tai vähemmän vaikeaa, mutta eivät voi tuhota sitä. Paitsi että eettiseltä kannalta olisi väärin jättää huomiotta ihmisluonto, joka on luotu vapauteen, se on myös käytännössä mahdotonta. Siellä, missä yhteiskunta järjestyy niin, että mielivaltaisesti rajoitetaan tai jopa tukahdutetaan aluetta, jolla vapautta oikeutetusti harjoitetaan, yhteiskuntaelämä vähitellen ajautuu sekasortoon ja luhistuu.

Vapauteen luotu ihminen kantaa itsessään perisynnin haavaa, joka jatkuvasti vetää häntä kohti pahaa. Hän tarvitsee lunastusta. Tämä oppi ei ainoastaan ole *olennainen osa kristillistä ilmoitusta*, vaan sillä on suuri hermeneuttinen arvo, koska se auttaa ymmärtämään inhimillistä todellisuutta. Ihminen pyrkii hyvään, mutta kykenee myös pahaan; hän voi ylittää välittömän etunsa ja silti pysyä siihen sidottuna. Yhteiskun-

tajärjestys on sitä vakaampi, mitä enemmän se ottaa tämän huomioon. Henkilökohtaisia etuja ja yhteiskunnan kokonaisuutta ei pidä asettaa vastakkain, vaan pyrkiä saattamaan ne hedelmälliseen sopusointuun. Jos yksilön etu tukahdutaan väkivalloin, sen korvaa ahdistava byrokraattinen kontrollijärjestelmä, joka kuihduttaa aloitekyvyn ja luovuuden lähteet. Kun ihmiset uskovat omistavansa täydellisen yhteiskuntajärjestyksen salaisuuden, jossa pahuus on mahdotonta, he ajattelevat myös voivansa käyttää sen toteuttamiseksi kaikkia keinoja, myös väkivaltaa ja valhetta. Poliitiikasta tulee "sekulaari uskonto", jonka illuusiona on rakentaa paratiisi tähän maailmaan. Mutta mitään poliittista yhteiskuntaa, jolla on oma autonomiansa ja omat lakinsa,⁵⁵ ei koskaan saa sekoittaa Jumalan valtakuntaan. Evankeliumin vertaus vehnästä ja rikkaviljasta (vrt. Matt. 13:24-30, 36-40) opettaa, että ainoastaan Jumalalle kuuluu valtakunnan lasten ja pahan lasten erottaminen toisistaan ja että tämä tuomio tapahtuu aikojen lopussa. Yrittäessään ennakoida tätä tuomiota ihminen asettuu Jumalan paikalle ja vastustaa Jumalan kärsivällisyyttä.

Kristuksen ristinuhrin kautta Jumalan valtakunnan voitto on jo kertakaikkisesti saavutettu. Kristillinen elämä merkitsee kuitenkin taistelua pahan kiusauksia ja valtaa vastaan. Vasta historian lopussa Herra tulee kunniassaan viimeistä tuomiota varten (vrt. Matt. 25:31) ja perustaa uuden taivaan ja uuden maan (vrt. 2. Piet. 3:13; Ilm. 21:2). Niin kauan kuin historia vielä jatkuu, taistelu hyvän ja pahan välillä jatkuu ihmisen sydämessä.

Se, mitä Raamattu opettaa Jumalan valtakunnasta, ei ole vailla seurauksia ajallisten yhteisöjen elämälle. Ne kuuluvat

55 Vrt. *Gaudium et spes*, 36; 39.

ajalliseen todellisuuteen, johon kuuluu epätäydellisyys ja väliaikaisuus. Jumalan valtakunta, joka on maailmassa mutta ei maailmasta, valaisee inhimillisen yhteiskunnan järjestystä, kun armon voimat läpäisevät ja elävöittävät sen. Näin ymmärretään paremmin, millainen ihmisarvoisen yhteiskunnan on oltava; erehdykset voidaan korjata ja vahvistuu rohkeus tehdä hyvää. Kristityt, erityisesti maallikot, on yhdessä kaikkien hyvän tahdon ihmisten kanssa kutsuttu tähän tehtävään, elävöittämään inhimilliset todellisuudet evankeliumin hengellä.⁵⁶

26. Vuoden 1989 tapahtumat sijoituivat etupäässä Itä- ja Keski-Euroopan maihin. Niillä on kuitenkin maailmanlaajuinen merkitys, koska niiden positiiviset ja negatiiviset seuraukset koskevat koko ihmisperhettä. Nämä seuraukset eivät ole mekaanisia tai fatalistisia, vaan ne haastavat ihmisen vapautta yhteistyöhön historiassa toimivan Jumalan pelastussuunnitelman kanssa.

Ensimmäinen seuraus oli, joissakin maissa, *kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen*, joka syntyi eettisestä ja nimenomaan kristillisestä reaktiosta laajalle levinnyttä epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Noin sadan vuoden ajan työväenliike oli osin ollut marxilaisuuden vallassa siinä vakaumuksessa, että työväenluokan oli omaksuttava sen materialistiset ja talusteoriat taistellakseen tehokkaasti sortoa vastaan.

Marxilaisuuden jouduttua kriisiin työläiset heräsivät tietoisesti vaatimaan oikeudenmukaisuutta ja työn arvokkuuden tunnustamista, mikä on kirkon yhteiskunnallisen opetuksen

56 Vrt. apostolinen kehoituskirje *Christifideles laici* (30. joulukuuta 1988), 32-44: AAS 81 (1989), 431-481.

mukaista.⁵⁷ Työväenliike on osa yleisempää työntekijöiden ja hyvän tahdon ihmisten liikettä, joka pyrkii ihmispersoonan vapautukseen ja ihmisoikeuksien tunnustamiseen. Tämä liike on nykyisin levinnyt moniin maihin, eikä se vastusta katolista kirkkoa, vaan katsoo sitä kiinnostuksella.

Marxilaisuuden kriisi ei poista maailmasta epäoikeudenmukaisuuksia ja sortoa, joita marxismi itse käytti hyväkseen ja joista se sai ravintonsa. Niille, jotka nykyään etsivät uutta ja autenttista vapautuksen teoriaa ja käytäntöä, kirkko tarjoaa paitsi yhteiskunnallisen opetuksensa ja yleisesti opetuksensa Kristuksen lunastamasta ihmisestä myös konkreettisen sitoumuksensa ja apunsa taistelussa syrjintää ja kärsimystä vastaan.

Vilpitön halu olla sorrettujen puolella ja mukana historian kulussa on viime aikoina johtanut monet uskovat eri tavoin etsimään mahdotonta kompromissia marxilaisuuden ja kristinuskon välillä. Nykyään on voitettu se, mikä näissä yritysissä jäi lyhytikäiseksi, ja pyritään jälleen vahvistamaan autenttisen, kokonaisvaltaisen ihmisen vapautuksen teologian myönteinen arvo.⁵⁸ Tässä valossa vuoden 1989 tapahtumat, jotka olivat tärkeitä Keski- ja Itä-Euroopan maille, ovat merkittäviä myös kolmannen maailman maille, jotka etsivät tietä kehitykseen.

27. Toinen seuraus koskee Euroopan kansoja. Kommunismin valtavuosina ja jo aiemmin oli tehty monia vääryyksiä, yksilöön kohdistuvia, yhteiskunnallisia, alueellisia ja kansallisia;

57 Vrt. *Laborem exercens*, 20: AAS 73 (1981), 629-632.

58 Vrt. Uskonopin kongregaatio, instruktio *Libertatis conscientia* kristillisestä vapaudesta ja vapautuksesta (22. maaliskuuta 1986): AAS 79 (1987), 554-599.

on kasautunut paljon vihaa ja kaunaa. On todellinen vaara, että diktatuurin luhistuttua nämä vihan ja koston tunteet purkautuvat ja aiheuttavat vakavia konflikteja ja tuhoa, jos aiempia ponnistuksia innoittanut moraalinen voima ja tietoinen pyrkimys todistaa totuudesta heikkenee. On toivottava, että viha ja väkivalta eivät voita oikeudenmukaisuuden puolesta taistelevien ihmisten sydämissä ja että kaikissa ihmisissä kasvaa rauhan ja anteeksiannon henki.

On kuitenkin otettava konkreettisia askeleita sellaisten kansainvälisten rakenteiden luomiseksi tai lujittamiseksi, jotka voivat puuttua asiaan ja toimia välittäjinä kansakuntien konfliktitilanteissa. Näin kukin kansakunta voi turvata omat oikeutensa ja saavuttaa oikeudenmukaisen yhteisymmärryksen ja rauhanomaisen sovittelutuloksen toisten oikeuksien suhteen. Tämä on välttämätöntä erityisesti Euroopan kansakunnille, joita liittää läheisesti toisiinsa yhteinen kulttuuri ja vuosituhantinen historia. Maat, jotka ovat hylänneet kommunismin, tarvitsevat moraaliseen ja taloudelliseen jälleenrakennukseensa suuria ponnistuksia. Pitkän aikaa alkeellisimmat taloudelliset suhteet olivat vääristyneitä ja halveksittiin talouselämän perushyveitä kuten luotettavuutta, vilpittömyyttä ja ahkeruutta. Tarvitaan kärsivällistä aineellista ja moraalista jälleenrakennusta, vaikka vuosikausien riiston uuvuttamat kansat vaativatkin hallituksiltaan konkreettisia ja välittömiä tuloksia hyvinvoinnin ja oikeutettujen toiveidensa asianmukaisen tyydytyksen saavuttamiseksi.

Marxilaisuuden luhistumisella oli luonnollisesti laaja vaikutus myös maailman jakaantumiseen toisistaan erillisiin ja keskenään kilpaileviin maailmoihin. Se tuo selvemmin esiin kansojen riippuvuuden toisistaan ja sen, että ihmisen työn

on luonnostaan tarkoitus yhdistää kansoja eikä erottaa niitä. Rauha ja menestys ovat hyvyiksiä, jotka kuuluvat koko ihmisluvulle. Niistä ei voi nauttia oikein ja kestävästi, jos ne saavutetaan ja niitä ylläpidetään toisten kansojen ja kansakuntien kustannuksella, loukaten niiden oikeuksia tai sulkien niiltä pääsyn hyvinvoinnin lähteille.

28. Tietyissä mielessä joissakin Euroopan maissa varsinainen sodanjälkeinen aika alkaa vasta nyt. Tähänastisten kollektivisten talousjärjestelmien radikaali uudelleenjärjestäminen merkitsee ongelmia ja uhrauksia, joita voi verrata siihen, mitä Länsi-Euroopan maat joutuivat kokemaan jälleenrakennustyössään toisen maailmansodan jälkeen. On oikein, että aikaisemmat kommunistiset maat saavat tämänhetkisissä vaikeuksissaan solidaarista apua muilta kansakunnilta. Tietenkin niiden itsensä täytyy olla oman kehityksensä ensisijaisia toimijoita, mutta niille on annettava järjellinen mahdollisuus sen toteuttamiseen, eikä tämä voi tapahtua ilman toisten maiden apua. Niiden nykytilanne vaikeuksine ja puutteineen on tulosta historiallisesta prosessista, jossa aikaisemmat kommunistiset maat olivat pikemminkin objekteja kuin subjekteja. Ne eivät ole joutuneet tähän tilanteeseen oman vapaan valintansa tai tekemiensä virheiden tähden, vaan seurauksena traagisista historiallisista tapahtumista, joihin ne väkivalloin alistettiin ja jotka estivät niitä kulkemasta taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen tietä.

Apu muilta mailta, erityisesti niiltä Euroopan mailta, jotka olivat osa tätä historiaa ja kantavat siitä vastuuta, on oikeudenmukaisuuden vaatima velvollisuus. Se vastaa myös koko Euroopan etua ja parasta. Eurooppa ei voi elää rauhassa, jos erilaiset menneisyyden seurauksena syntyneet konfliktit kär-

jistyvät talouslaman, henkisen tyytymättömyyden ja epätoivon vuoksi.

Tämä ei saa johtaa siihen, että vähennetään ponnistuksia kolmannen maailman maiden tukemiseksi ja auttamiseksi, koska ne usein kärsivät vielä vaikeampaa hätää ja puutetta.⁵⁹ Tarvitaan erityisiä ponnistuksia, jotta ne resurssit, joita maailmasta kokonaisuudessaan ei puutu, saadaan liikkeelle talouskasvun ja yhteisen kehityksen hyväksi. On määriteltävä uudelleen prioriteetit ja arvoasteikot, joiden perusteella taloudelliset ja poliittiset ratkaisut tehdään. Valtavia resursseja voidaan saada käyttöön purkamalla suunnattomat asevarastot, jotka rakennettiin idän ja lännen konfliktin takia. Nämä resurssit voivat olla vielä runsaammat, jos sodan sijasta onnistutaan vakiinnuttamaan luotettavia menettelytapoja konfliktien ratkaisemiseen ja levittämään asevarustelukontrollin ja -rajoitusten periaatetta myös kolmannen maailman maissa omaksumalla asianmukaisia toimenpiteitä asekauppaa vastaan.⁶⁰ Ennen kaikkea on hylättävä ajattelutapa, että köyhät – yksilöt ja kansat – ovat taakka, ei-toivottuja tunkeilijoita, jotka pyrkivät kuluttamaan sitä, minkä toiset tuottavat. Köyhät pyytävät oikeutta osallistua aineellisista hyvyyksistä nauttimiseen ja työkykynsä hyödyntämiseen rakentaakseen oikeudenmukaisempaa ja vauraampaa maailmaa kaikille. Köyhien aseman edistäminen on suuri tilaisuus koko ihmiskunnan moraalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kasvun kannalta.

59 Vrt. puhe ECOWAS:n neuvoston päämajassa 10 vuotta "Sahelin vetoomuksesta" (Ouagadougou, Burkina Faso 29. tammikuuta 1990): AAS 82 (1990), 816-821.

60 Vrt. Johannes XXIII, *Pacem in terris*, III: AAS 55 (1963), 286-288.

29. Kehitystä ei pidä ymmärtää vain taloudellisena, vaan ihmistä kokonaisvaltaisesti koskevana asiana.⁶¹ Kyse ei ole vain siitä, että kaikki kansat nostetaan sille tasolle, josta rikkaimmat maat nyt nauttivat, vaan siitä, että solidaarisella yhteistyöllä rakennetaan ihmisarvoisempaa elämää, kasvatetaan tehokkaasti jokaisen yksilön arvokkuutta ja luovuutta ja myös kykyä vastata kutsumukseensa ja siten Jumalan kutsuun. Kehityksen huippukohta on, että harjoitetaan oikeutta ja velvollisuutta etsiä Jumalaa, tuntea hänet ja elää tämän tuntemisen mukaisesti.⁶² Totalitaarisesti ja autoritaarisesti hallituissa maissa periaate voiman etusijasta järkeen nähden oli viety äärimmäisyyksiin. Ihminen pakotettiin väkivalloin omaksumaan todellisuuskäsitys, jota hän ei saavuttanut oman järkensä ja vapautensa harjoittamisen kautta. On tuhottava tuo periaate ja tunnustettava kokonaan ihmisen omantunnon oikeudet, omantunnon, jota sitoo vain luonnollinen ja ilmoitettu totuus. Näiden oikeuksien tunnustaminen on jokaisen todella vapaan poliittisen järjestelmän ensisijainen perusta.⁶³ On tärkeää vahvistaa tuo periaate monesta syystä:

a) Totalitarismin ja autoritarismin vanhoja muotoja ei ole vielä kokonaan voitettu. On vaara, että ne voimistuvat uudelleen. Se vaatii uutta pyrkimystä yhteistyöhön ja solidaarisuuteen kaikkien maiden kesken.

b) Kehittyneissä maissa julistetaan joskus liiallista propagandaa puhtaasti utilitarististen arvojen puolesta, vedotaan välittömän nautinnon vietteihin ja taipumuksiin, jolloin on vaikea

61 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 27-28: AAS 80 (1988), 547-550; Paavali VI, *Populorum progressio*, 43-44: AAS 59 (1967), 278s.

62 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 29-31: AAS 80 (1988), 550-556.

63 Vrt. Helsingin julistus ja Wienin sopimus; Leo XIII, *Libertas praestantissimum*: Leonis XIII P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 215-217.

tunnistaa ja kunnioittaa ihmiselämän todellisten arvojen hierarkiaa.

c) Joissakin maissa ilmenee uutta uskonnollista fundamentalismia, jossa peitellen tai jopa avoimesti estetään muuta kuin enemmistöuskontoa tunnustavia kansalaisia harjoittamasta täysin kansalais- ja uskonnollisia oikeuksiaan ja osallistumasta kulttuuriprosessiin. Kirkon oikeutta julistaa evankeliumia rajoitetaan, ja tätä julistusta kuuntelevia ihmisiä kielletään ottamasta sitä vastaan ja kääntymästä Kristuksen luo. Mikään todellinen edistys ei ole mahdollista, ellei kunnioiteta luonnollista perusoikeutta tuntea totuus ja elää sen mukaan. Tämän oikeuden harjoittamiseen ja kehittämiseen kuuluu myös oikeus löytää ja vapaasti vastaanottaa Jeesus Kristus, joka on ihmisen todellinen hyvä.⁶⁴

64 Vrt. kiertokirje *Redemptoris missio* (7. joulukuuta 1990), 7: L'Osservatore Romano, 23. tammikuuta 1991.

NELJÄS LUKU

Yksityisomaisuus ja hyvyksien yleismaailmallinen päämäärä

30. Leo XIII vahvisti *Rerum novarum* -kiertokirjeessä voimakkaasti ja monin argumentein luonnollisen oikeuden yksityisomaisuuteen aikansa sosialismia vastaan.⁶⁵ Kirkko on meidän päiviimme asti jatkuvasti puolustanut tätä ihmisen autonomialle ja kehitykselle perustavanlaatuisia oikeutta. Samalla kirkko opettaa, että hyvyksien omistaminen ei ole absoluuttinen oikeus, vaan inhimillisenä oikeutena sillä on luontoonsa kirjoitetut rajat.

Julistaessaan oikeuden yksityisomaisuuteen Leo vahvisti yhtä selvästi, että hyvyksien ”käyttö”, jota leimaa vapaus, on alisteinen luotujen hyvyksien alkuperäiselle yhteiselle päämäärälle ja evankeliumissa ilmaistulle Jeesuksen Kristuksen tahdolle. Leo kirjoitti: ”Kirkko lähettää siis niille, jotka Jumalan siunauksesta ovat saaneet onnea ja omaisuutta, kehotuksen...

65 Vrt. *Rerum novarum*, s. 99-107; 131-133 (suom. nro 3-12, 30-35).

Rikkaiden pitäisi olla syystä peloissaan kuullessaan Jeesuksen Kristuksen heille lausumat vakavat varoitukset, sillä iankaikkisen tuomarin edessä me joudumme kerran tekemään mitä ankarimman tilin siitä, mihin olemme käyttäneet tämän elämän hyvyudet.” Hän jatkaa lainaamalla pyhää Tuomas Akvinolaista: ”Jos nyt kysytään, millä tavoin omaisuutta on käytettävä, kirkko vastaa... ‘Ihminen ei saa pitää aineellista tavaraa omaisuutenaan vaan yhteisenä hyvänä’”, sillä ”sen vahvistaa maallisia lainlaatijoita ja tuomareita mahtavampi lainsäätävä, Kristus”.⁶⁶

Leo XIII:n seuraajat ovat toistaneet tämän kaksinkertaisen lausuman: yksityisomaisuus on välttämätöntä ja laillista, mutta samalla sillä on rajat.⁶⁷ Myös Vatikaanin II kirkolliskokous esitti perinteisen opetuksen sanoilla, jotka on syytä toistaa: ”Tästä syystä ihminen ei käyttäessään näitä hyvyyksiä saa pitää laillisesti omistamiaan tavaroita vain hänelle itselleen kuuluvina, vaan myös tavallaan yhteisinä, nimittäin siinä mielessä, että ne voivat hyödyttää myös muita eivätkä häntä yksin.” Vähän edempänä sanotaan: ”Yksityisomaisuus tai jonkinlainen aineellisiin hyvyyksiin kohdistuva käyttövalta antaa itse kullekin ilmeisesti välttämättömän liikku- matilan omaa ja perheen itsenäisyyttä ajatellen. Sitä on siis tavallaan pidettävä ihmisen vapauden laajenuksena... Itse yksityisomistukseen kuuluu luonnostaan myös sosiaalinen piirre, joka perustuu lakiin hyvyyksien kuulumisesta kaikil- le.”⁶⁸ Olen toistanut tämän opetuksen puheessani Latinalai-

66 *Rerum novarum*, s. 111-113s. (suom. nro 18-19).

67 Vrt. Pius XI, *Quadragesimo anno*, II: AAS 23 (1931), 191; Pius XII, radiosanoma 1. kesäkuuta 1941: AAS 33 (1941), 199; Johannes XXIII, *Mater et Magistra*: AAS 53 (1961), 428-429; Paavali VI, *Populorum progressio*, 22-24: AAS 59 (1967), 268s.

68 *Gaudium et spes*, 69; 71.

sen Amerikan piispojien kolmannessa kokouksessa Pueblassa ja myöhemmin kiertokirjeissäni *Laborem exercens* ja *Sollicitudo rei socialis*.⁶⁹

31. Lukiessamme oman aikamme taustaa vasten uudelleen opetusta yksityisomaisuudesta ja hyvyyksien yhteisestä päämäärästä voimme kysyä, mikä on niiden hyvyyksien alkupe-
rä, jotka tukevat ihmiselämää, tyydyttävät hänen tarpeensa ja ovat hänen oikeuksiensa kohteena.

Kaiken hyvän ensimmäinen alkuperä on Jumalan työ. Hän loi maailman ja ihmisen ja antoi maan ihmiselle, jotta ihminen hallitsisi sitä työllään ja nauttisi sen hedelmistä (vrt. 1. Moos. 1:28-29). Jumala antoi maan koko ihmissuvulle, jotta se elättäisi kaikki ihmissuvun jäsenet poissulkematta tai suosimatta ketään. Tässä on *maan hyvyyksien yleismaailmallisen päämäärän juuri*. Maa on hedelmällisyydessään ja ihmisen tarpeet tyydyttäessään Jumalan ensimmäinen lahja ihmiselämän tukemiseksi. Maa ei kuitenkaan anna hedelmiään ilman ihmisen erityistä vastausta Jumalan lahjaan, toisin sanoen ilman työtä. Työllään, käyttäen älykkyyttään ja vapauttaan, ihminen saa maan hallintaansa ja tekee siitä arvoisensa asuinsijan. Näin osa maasta, hänen työllään hankkimansa osa, tulee hänen omakseen. Tämä on *yksityisomistuksen alkuperä*. Ihmisellä on luonnollisesti myös vastuu siitä, ettei hän estä muita ihmisiä hankkimasta omaa osuuttaan Jumalan lahjasta. Hänen on tehtävä yhteistyötä toisten kanssa, niin että he hallitsevat maata yhdessä.

⁶⁹ Vrt. puhe Latinalaisen Amerikan piispoille Pueblassa (28. tammikuuta 1979), III, 4: AAS 71 (1979), 199-201; *Laborem exercens*, 14: AAS 73 (1981), 612-616; *Sollicitudo rei socialis*, 42: AAS 80 (1988), 572-574.

Näemme historiasta, että jokaisen ihmisyyhteisön alussa ovat aina nämä kaksi tekijää: työ ja maa. Ne eivät kuitenkaan aina ole samassa suhteessa toisiinsa. Kerran *maan luonnollinen hedelmällisyys* näytti olleen ja todella olikin rikkauden päätekijä. Työ oli apu ja tuki maan hedelmällisyydelle. Meidän aikanamme ihmisen työn rooli on yhä merkittävämpi sekä aineettoman että aineellisen rikkauden tuottajana. Käy yhä ilmeisemmäksi, että ihmisen työ liittyy luonnostaan toisten ihmisten työhön. Työ on nykyään enemmän kuin koskaan ennen *työtä toisten kanssa ja toisten hyväksi*: se on jonkin tekemistä jonkun hyväksi. Työ on sitä hedelmällisempää ja tuottavampaa, mitä enemmän ihminen oppii tuntemaan maan tuottomahdollisuudet ja niiden ihmisten tarpeet, joiden hyväksi työ tehdään.

32. Erityisesti nykyaikana on toisenlaistakin omaisuutta, jolla ei ole vähäisempi merkitys kuin maanomistuksella: *tiedon, tekniikan ja taidon* omistaminen. Teollistuneiden kansakuntien rikkaus perustuu paljon enemmän tällaiseen omaisuuteen kuin luonnonvaroihin.

Olemme jo viitanneet siihen, että *ihminen tekee työtä toisten ihmisten kanssa*, että hän kuuluu "työyhteisöön", joka käsittää yhä laajemmat piirit. Se, joka valmistaa jonkin tuotteen, yleensä valmistaa sen paitsi omaan käyttöönsä myös toisten käyttöön, kunhan he maksavat oikeudenmukaisen hinnan, joka on yhdessä sovittu vapaasti neuvotellen. Juuri kyky tuntea toisten ihmisten tarpeet ja niiden tyydyttämiseen soveliaimpien tuotantotekijöiden yhdistelmät on toinen tärkeä rikkauden lähde nyky-yhteiskunnassa. Lisäksi monia hyödykkeitä ei pysty asianmukaisesti tuottamaan yhden ainoan ihmisen työllä, vaan siihen tarvitaan useiden ihmisen yhteistyötä yh-

teisen päämäärän hyväksi. Tuollaisen tuotantoprosessin organisoiminen, sen ajallisen jatkuvuuden suunnitteleminen, varmistaminen, että se vastaa myönteisesti tarpeisiin, joita sen on tarkoitus tyydyttää, tarvittavien riskien ottaminen – tämäkin on rikkauden lähde nyky-yhteiskunnassa. Järjestyneen ja luovan *ihmistyön* ja sen olennaisena osana *aloite- ja yritystoimintakyvyn* osuus tulee yhä näkyvämmäksi ja ratkaisevammaksi.⁷⁰

Tällainen prosessi vahvistaa käytännössä totuuden ihmisestä, jonka kristinusko on lakkaamatta vahvistanut; siihen on syytä suhtautua tarkkaavasti ja myönteisesti. Itse asiassa ihmisen pääasiallinen voimavara maan ohella on *ihminen itse*. Hänen järkensä huomaa maan tuotantomahdollisuudet ja monet eritavat, joilla ihmisen tarpeet voidaan tyydyttää. Hänen järjestyneellä työllään solidaarisessa yhteistyössä muiden kanssa on mahdollista luoda yhä laaja-alaisempia työyhteisöjä, jotka pystyvät muokkaamaan luonnonympäristöä ja ihmisympäristöä. Tässä prosessissa tarvitaan tärkeitä hyveitä: ahkeruutta, tarmokkuutta, harkintaa suuria riskejä otettaessa, luotettavuutta ja uskollisuutta ihmissuhteissa, rohkeutta tehdä vaikeita ja tuskallisia mutta yrityksen yhteisen työn kannalta välttämättömiä ratkaisuja tai kohdata vastoinkäymisiä.

Nykyaikaisessa *yritystaloudessa* on positiivisia näkökohtia. Sen perusta on ihmisen vapaus, jota harjoitetaan niin taloudellisella kuin monilla muillakin aloilla. Taloudellinen toiminta on ihmisen monipuolisen toiminnan yksi osa-alue. Kuten muillakin sektoreilla, siihen kuuluu oikeus harjoittaa vapautta ja samalla velvollisuus harjoittaa vapautta vastuullisesti. On kuitenkin huomattava selvä ero nyky-yhteiskunnan tendenssien ja menneisyyden, myös lähimenneisyyden ten-

70 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 15: AAS 80 (1988), 528-531.

denssien välillä. Siinä missä aiemmin ratkaiseva tuotantote-kijä oli *maa* ja sittemmin *pääoma*, millä tarkoitettiin kaikkien tuotantovälineiden summaa, nykyään ratkaiseva tekijä on yhä enemmän *ihminen itse*: hänen tietämyksensä, erityisesti tieteellinen tieto; hänen taitonsa rakentaa solidaarisia ja monimutkaisia organisaatioita; hänen kykynsä havaita toisten ihmisen tarpeet ja tyydyttää ne.

33. On puhuttava myös tähän prosessiin liittyvistä vaarois-ta ja ongelmista. Monilla ihmisillä, ehkä enemmistöllä, ei ole käytettävissään keinoja, jotka sallisivat heidän tehokkaalla ja ihmisarvoisella tavalla löytää paikkansa tuotantojärjestelmäs-sä, jossa työ on todella keskeistä. Heillä ei ole mahdollisuutta hankkia perustietämystä, jonka avulla ilmaista luovuuttaan ja kehittää mahdollisuuksiaan. Heillä ei ole keinoja päästä tieto- ja vuorovaikutusverkostoon, jossa heidän ominaisuuksiaan arvostetaan ja tarvitaan. Ellei heitä suorastaan riistetä, heitä syrjitään suuressa määrin. Talouskehitys ohittaa heidät, ellei jopa vähennä heidän vanhojen elinkeinojensa jo muutenkin kapeaa elintilaa. He eivät pysty kilpailemaan tilanteessa, jos-sa tavaroita tuotetaan uusien menetelmin ja vastaten tarpeisiin, jotka aiemmin kohdattiin perinteisten organisaatiomallien kautta. Saavuttamattoman vauraiden häikäisyn houkutel-lessa ja samalla hädän ahdistaessa he ahtaautuvat kolmannen maailman kaupunkeihin, joissa he elävät juurettomina uh-kaavassa epävarmuudessa voimatta integroitua yhteisöön. Heidän arvokkuuttaan ei todella tunnusteta, ja joskus heidät yritetään eliminoida historiasta rajoittamalla väestönkasvua pakkokeinoin, jotka ovat ristiriidassa ihmisen arvokkuuden kanssa.

Monet muut ihmiset, vaikka eivät ole täysin syrjäytyneitä, elävät ympäristössä, jossa ensisijaista on taistelu välttämättömästä ja alkuperäisen kapitalismin säännöt ovat voimassa niin säälimättöminä, etteivät ne jää jälkeen ensimmäisen teollistumisvaiheen synkimmistä vaiheista. Toisissa tapauksissa maa on edelleen talousprosessin keskeinen tekijä, mutta maata viljelevät eivät saa omistaa sitä, vaan elävät lähes orjuudessa.⁷¹ Sellaisissa tapauksissa voimme nykyäänkin puhua epäinhimillisestä riistosta kuten *Rerum novarum* -asiakirjan aikoina. Huolimatta suurista muutoksista, joita edistyneissä yhteiskunnissa on tapahtunut, kapitalismin inhimilliset puutteet – ja sen seurauksena se, että asiat ovat ihmisiä arvokkaampia – eivät todellakaan ole kadonneet. Köyhät kärsivät aineellisen puutteen lisäksi tiedon ja koulutuksen puutteesta, mikä estää heitä pääsemästä nöyryyttävästä alennustilastaan.

Valitettavasti suurin osa kolmannen maailman kansalaisista elää yhä tällaisissa oloissa. On kuitenkin väärin ymmärtää kolmas maailma vain maantieteellisenä käsitteenä. Monilla alueilla ja joillakin yhteiskuntasektoreilla on toteutettu kehitysprosesseja, jotka eivät niinkään keskity aineellisen rikkauten tuottamiseen kuin ”ihmisresursseihin”.

Vielä viime vuosina ajateltiin, että köyhimmät maat kehittyvät pysymällä syrjässä maailmanmarkkinoilta ja luottamalla vain omiin voimiinsa. Viimeaikainen kokemus osoittaa, että maat, jotka tekivät niin, ovat jääneet kehityksessä paikoilleen tai taantuneet. Kehitystä taas on tapahtunut niissä maissa, jotka onnistuivat solmimaan kansainvälisiä taloussuhteita. Suurin ongelma näyttää siis olevan oikeudenmukainen pää-

71 *Laborem exercens*, 21: AAS 73 (1981), 632-634.

sy kansainvälisille markkinoille, mikä ei saa perustua näiden maiden luonnonvarojen yksipuoliseen riistoon, vaan oikeaan inhimillisten resurssien käyttöön.⁷²

Kolmannelle maailmalle tyypillisiä piirteitä ilmenee myös kehittyneissä maissa, joissa jatkuva tuotanto- ja kulutustapojen muuttuminen ei pidä arvossa aikaisemmin hankittuja tietoja ja ammattikokemusta, vaan vaatii jatkuvaa uudelleen koulutusta ja sopeutumista. Ne, jotka eivät pysy kehityksessä mukana, helposti syrjäytyvät: vanhukset, nuoret, jotka eivät kykene löytämään paikkaansa yhteiskuntaelämässä, ja yleisesti ottaen heikot ja niin sanottu neljäs maailma. Myös naisten tilanne on näissä oloissa kaikkea muuta kuin helppo.

34. Näyttää siltä, että sekä yksittäisten kansakuntien että kansainvälisten suhteiden tasolla *vapaat markkinat* ovat tehokkain menetelmä resurssien käyttöön ja tarpeiden tyydyttämiseen. Tämä pätee kuitenkin vain tarpeisiin, joista voidaan maksaa ja joihin on käytettävissä ostovoimaa, ja resursseihin, jotka ovat myytävissä ja joista voidaan saada asiaankuuluva hinta. Mutta lukemattomat inhimilliset tarpeet jäävät markkinoiden ulkopuolelle. On ankara oikeudenmukaisuuden ja totuuden velvollisuus pitää huolta siitä, että ihmisen perustarpeet eivät jää tyydyttämättä eivätkä ihmiset tuhoudu. Näitä hätää kärsiviä ihmisiä on autettava hankkimaan tarpeellisia tietoja, pääsemään kansainvälisten suhteiden piiriin ja kehittämään taitojaan käyttääkseen kykyjään ja voimavarojaan parhaalla tavalla. Ihmiselle kuuluu ihmisenä, toisin sanoen ainutkertaisen arvokkuutensa perusteella, jotakin, joka menee tasa-vertaisen vaihtokaupan logiikan ja siihen liittyvän oikeudenmukaisuuden edelle. Tähän ihmiselle kuuluvaan ”johonkin”

72 Vrt. Paavali VI, *Populorum progressio*, 33-42: AAS 59 (1967), 273-278.

liittyy erottamattomasti mahdollisuus pysyä elossa ja saada antaa oma panoksensa ihmiskunnan yhteiseksi hyväksi.

Kolmannen maailman kontekstissa tietyt *Rerum novarum*-asiakirjan päämäärät pysyvät yhä pätevinä ja joissakin tapauksissa niiden saavuttamista on yhä tavoiteltava, ettei ihmisen työtä ja ihmistä itseään alenneta pelkän tavaran tasolle. Näitä päämääriä ovat perheen elatukseen riittävä palkka, sosiaaliturva vanhuuden ja työttömyyden varalle sekä asialliset työsuojelutoimenpiteet.

35. Tässä avautuu oikeudenmukaisuuden nimissä laaja ja hedelmällinen taistelukenttä ammattijärjestöille ja muille järjestöille, jotka puolustavat työväen oikeuksia ja suojelevat sen yksilöllisiä etuja. Niillä on samalla olennainen kulttuuritehtävä auttaa työläisiä täydemmin ja arvokkaammin osallistumaan kansakunnan elämään ja pääsemään eteenpäin kehityksen tiellä.

Tässä mielessä voi oikeutetusti puhua taistelusta talousjärjestelmää vastaan, jos järjestelmä ymmärretään menetelmäksi, joka pitää pääoman sekä tuotantovälineiden ja maan omistamisen absoluuttista etusijaa tärkeämpänä kuin ihmisen työn vapaata yksilöllisyyttä.⁷³ Taistelussa tällaista järjestelmää vastaan vaihtoehto ei voi olla sosialistinen järjestelmä, joka itse asiassa on valtiokapitalismia, vaan *vapaan työn, yritystoiminnan ja osallistumisen yhteiskunta*. Se ei vastusta markkinataloutta, mutta vaatii, että yhteiskunnalliset voimat ja valtiovalta voivat asianmukaisesti kontrolloida sitä taatakseen koko yhteiskunnan perustarpeiden tyydyttämisen.

73 Vrt. *Laborem exercens*, 7: AAS 73 (1981), 592-594.

Kirkko tunnustaa, että *voitolla on oikeutettu rooli* yrityksen menestymisen ilmaisijana. Yrityksen tuottama voitto merkitsee sitä, että tuotantotekijät ovat asianmukaisessa käytössä ja inhimilliset tarpeet täytetään asiaankuuluvasti. Voitto ei kuitenkaan ole yrityksen tilan ainoa ilmaisija. On mahdollista, että taloudellinen tila on kunnossa, mutta ihmisiä, jotka ovat yrityksen arvokkain omaisuus, nöyryytetään ja heidän arvokkuuttaan loukataan. Paitsi että tämä on moraalisesti mahdotonta hyväksyä, se ennen pitkää vaikuttaa negatiivisesti yrityksen taloudelliseen tehokkuuteen. Yrityksen tarkoitus ei ole pelkkä voiton tuottaminen, vaan yrityksen olemassaolo *ihmisten yhteisönä*, ihmisten, jotka eri tavoin pyrkivät tyydyttämään perustarpeensa ja muodostavat erityisryhmän koko yhteiskunnan palveluksessa. Voitto säätelee yrityksen elämää, mutta ei ole sen ainoa säätelijä. On otettava huomioon myös muut inhimilliset ja moraaliset tekijät, jotka pitkällä tähtäimellä ovat vähintäänkin yhtä tärkeitä yrityksen elämälle.

Olemme nähneet, että on mahdotonta hyväksyä väitettä, että "reaalisosialismin" tappion jälkeen kapitalismi on ainoa taloudellisen organisaation malli. On murrettava muurit ja monopolit, jotka jättävät niin monet maat syrjään kehityksestä. Kaikille yksilöille ja kansoille on taattava kehityksen perusedellytykset. Tämä päämäärä vaatii koko kansainväliseltä yhteisöltä suunnitelmallisia ja vastuullisia ponnisteluja. Voimakkaampien kansakuntien on suotava heikommille mahdollisuus osallistua kansainväliseen elämään, ja heikompien on opittava hyödyntämään näitä mahdollisuuksia ryhtymällä välttämättömiin ponnistuksiin ja uhrauksiin ja turvaamalla vakaat poliittiset ja taloudelliset olot, varmuuden paremmista tulevaisuuden näköaloista, työntekijöiden kykyjen kasvatta-

misen ja pätevien ja vastuunsa tuntevien yritysjohtajien kouluttamisen.⁷⁴

Nykyisin näitä myönteisiä ponnistuksia rasittaa ongelma, joka suurelta osin on vielä ratkaisematta: köyhimpien maiden ulkomaanvelka. Periaate, että velat on maksettava, on varmasti oikea. Ei kuitenkaan ole oikein vaatia tai odottaa maksua, jos se tosiasiaassa johtaisi poliittisiin valintoihin, jotka ajaisivat kokonaiset kansat nälkään ja epätoivoon. Ei voi vaatia, että sovitut velat on maksettava kestävämmien uhrien hinnalla. Sellaisissa tapauksissa on välttämätöntä etsiä – niin kuin jo osittain tapahtuukin – keinoja helpottaa takaisinmaksua, siirtää sitä tai jopa pyyhkiä velka pois; ne vastaavat kansojen perustavanlaatuista oikeutta henkiinjäämiseen ja kehitykseen.

36. On syytä kiinnittää huomiota teollisuusmaiden talouselämälle ominaisiin ongelmiin ja vaaroihin. Aikaisemmissa kehitysvaiheissaan ihminen eli aina pakon alaisena. Hänen tarpeensa olivat vaatimattomia ja jollakin tavoin hänen objektiivisen ruumiinrakenteensa määräämiä, ja taloudellinen toiminta oli suunnattu niiden tyydyttämiseen. On selvää, että nykyään ongelma ei ole riittävän hyödykemäärän tuottaminen ihmisille, vaan on vastattava *laatuvaatimukseen*, johon sisältyy tuotettavien ja kulutettavien hyödykkeiden laatu, käytettävien palvelujen laatu, ympäristön ja yleensä elämän laatu.

Laadullisesti tyydyttävämmän ja rikkaamman elämän tavoittelemisen on sinänsä oikeutettua, mutta on korostettava

74 Vrt. *Laborem exercens*, 7: AAS 73 (1981), 594-598.

siihen tässä historian vaiheessa liittyviä vastuita ja vaaroja. Tapaan, jolla uusia tarpeita syntyy ja määritellään, vaikuttaa aina paremmin tai huonommin osuva käsitys ihmisestä ja hänen todellisesta hyvästään. Tuotanto- ja kulutusvalinnoissa ilmenee tietty kulttuurinen kokonaiskäsitys elämästä. Syntyy kulutusyhteiskunnan ilmiö. Kokonaisnäkemysten ihmisestä – näkemysten joka kunnioittaa hänen olemuksensa kaikkia ulottuvuuksia ja alistaa aineellisen ja vietteihin perustuvan ulottuvuuden sisäiselle ja henkiselle ulottuvuudelle – tulisi ohjata uusien tarpeiden ja niiden uusien tyydyttämistapojen tunnistamista. Jos sen sijaan vedotaan suoraan ihmisen vietteihin ja jätetään monin tavoin huomiotta hänen todellisuutensa tietoisena ja vapaana persoonana, luodaan *kulutustottumuksia ja elämäntyylejä*, jotka ovat objektiivisesti sopimattomia ja usein ruumiilliselle ja henkiselle terveydelle vahingollisia. Talousjärjestelmään itseensä ei sisälly kriteerejä, joiden avulla voidaan erottaa uudet ja korkeammat tavat tyydyttää inhimillisiä tarpeita ja uudet keinotekoisesti synnytyt, kypsän persoonallisuuden kehitystä estävät tarpeet. Tarvitaan ehdottomasti laajaa kasvatus- ja kulttuuritoimintaa, johon sisältyy kuluttajien kasvatus vastuullisiin valintoihin, syvän vastuuntunnon kehittäminen tuottajissa ja erityisesti tiedotusvälineiden edustajissa sekä tarvittaessa myös julkisten viranomaisten väliintulo.

Räikeä esimerkki keinotekoisesta kulutusmuodosta, joka on vastoin ihmisen terveyttä ja arvokkuutta ja jota on vaikea valvoa, on huumeiden käyttö. Sen levinneisyys on merkki vakavasta toimintahäiriöstä yhteiskuntajärjestelmässä ja siitä, että ihmisen tarpeita ”luetaan” materialistisesti ja tuhoisalla tavalla. Näin vapaan talouden innovaatiokyky johtaa yksi-

puoliseen ja riittämättömään lopputulokseen. Huumeet, pornografia ja muut kulutusmuodot, jotka käyttävät hyväkseen heikkoutta, pyrkivät täyttämään syntyneen henkisen tyhjiön.

Paremmen elämän kaipuu ei ole väärin. Pahaa on luulotellusti parempi elämäntyyli, joka suuntautuu "omistamiseen" eikä "olemiseen". Ihminen haluaa lisää, ei ollakseen enemmän vaan kuluttaakseen elämänsä nautintoon päämääränä itsessään.⁷⁵ Siksi on välttämätöntä pyrkiä luomaan elämäntyyliä, joissa totuuden, kauneuden ja hyvyyden etsiminen sekä yhteys toisiin ihmisiin kaikkien yhteiseksi kasvuksi ovat kulutus-, säästämis- ja investointipäätöksiä määrääviä tekijöitä. Tässä minun on muistutettava muustakin kuin lähimmäisenrakkauden velvollisuudesta eli velvollisuudesta antaa "yltäkylläisyydestään" ja joskus jopa siitä, mitä itse tarvitsee, jotta köyhälle annetaan se, mitä hän välttämättä tarvitsee elääkseen. Viittaa siihen, että myös päätös investoida tiettyyn paikkaan ja tietylle tuotantosektorille toisen paikan ja sektorin sijasta *on aina moraalinen ja kulttuurinen valinta*. Investointipäätös edellyttää tiettyjä taloudellisia olosuhteita ja poliittista vakautta, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä, mutta investointipäätöstä eli päätöstä antaa kansalle mahdollisuus hyödyntää työvoimaansa määrittää myös inhimillinen sympatia ja luottamus kaitselmukseen. Se paljastaa päätöksentekijän inhimillisen laadun.

37. Kulutuskeskeisyyden ohella ja siihen läheisesti liittyen yhtä huolestuttava on ekologinen kysymys. Ihmisen on valannut halu omistaa ja nauttia olemisen ja kasvamisen sijasta; hän kuluttaa määrättömästi ja hallitsemattomasti maan re-

75 Vrt. *Gaudium et spes*, 35; Paavali VI, kiertokirje *Populorum progressio*, 19: AAS 59 (1967), 266s.

sursseja ja omaa elämäänsä. Luonnonympäristön järjettömän turmelemisen syynä on nykyään valitettavan laajalle levinnyt antropologinen harha. Ihminen löytää kykynsä muuttaa ja tietyssä mielessä ”luoda” maailmaa työllään, mutta unohtaa, että tämä kyky perustuu aina siihen, että Jumala on ensin ja alun perin lahjoittanut olemassa olevat asiat. Ihminen ajattelee voivansa hallita maailmaa mielivaltaisesti ja alistaa sen ehtoitta tahtoonsa, ikään kuin maailmalla ei olisi omaa muotoaan ja Jumalan ennalta antamaa päämäärää, jota ihminen voi kehittää mutta ei pettää. Ihminen asettuu Jumalan paikalle sen sijaan, että toimisi luomistyössä yhteistyössä Jumalan kanssa. Luonto nousee lopulta kapinaan tällaista hallintaa vastaan, joka on pikemminkin tyranniaa.⁷⁶

Tästä huomaamme ennen kaikkea ihmisen näkökyvyn heikkouden ja rajoittuneisuuden. Hänellä on halu omistaa asiat pikemminkin kuin suhteuttaa ne totuuteen. Häneltä puuttuu pyyteetön, epäitsekäs ja esteettinen asenne, joka syntyy olemassaolon ja kauneuden ihmettelystä ja saa näkemään näkyvissä asioissa sanoman näkymättömästä Jumalasta, joka on ne luonut. Nykyihmiskunnan on oltava tietoinen velvollisuuksistaan ja tehtävistään tulevia sukupolvia kohtaan.

38. Luonnonympäristön järjettömän tuhoamisen ohella on mainittava myös sitäkin vakavampi ihmisympäristön tuhoaminen, mihin ei kiinnitetä tarpeeksi huomiota. Samalla kun ollaan oikeutetusti huolissaan – tosin paljon vähemmän kuin olisi tarpeen – sukupuuttoon kuolemassa olevien lajien luonnollisen elinympäristön säilyttämisestä, koska ymmärretään, että niillä jokaisella on oma osuutensa luonnon yleiseen tasa-

76 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988), 559; viesti Maailman rauhanpäivää varten 1990: AAS 82 (1990), 147-156.

painoon, tehdään liian vähän *autenttisen inhimillisen ekologian moraalisten edellytysten suojelemiseksi*. Jumala ei ole antanut ihmiselle vain maata, jotta hän käyttäisi sitä Luojan hyvän alkuperäisen tarkoituksen mukaan. Ihminen itse on lahja Jumalalta. Siksi hänen on kunnioitettava olemukseensa kuuluvaa luonnollista ja moraalista rakennetta. Tässä yhteydessä on mainittava modernin kaupungistumisen vakavat ongelmat, kaupunkisuunnittelun tarve, joka ottaa huomioon ihmisten elämän, ja tarve ottaa huomioon työn ”sosiaalinen ekologia”.

Ihminen saa Jumalalta olennaisen arvokkuutensa ja sen myötä kyvyn ylittää yhteiskuntajärjestelmänsä rajat etsiessään totta ja hyvää. Yhteiskuntarakenne, jossa hän elää, kasvatusta ja elinympäristö asettavat kuitenkin hänelle ehtoja. Nämä elementit voivat auttaa tai estää totuuden mukaan elämistä. Ratkaisut, jotka luovat ihmisen elinympäristön, saattavat synnyttää erityisiä synnin rakenteita, jotka estävät sortamiaan ihmisiä täysin toteuttamasta itseään. Näiden rakenteiden tuhoaminen ja korvaaminen aidommalla yhteiselämällä on rohkeutta ja kärsivällisyyttä vaativa tehtävä.⁷⁷

39. ”Inhimillisen ekologian” ensimmäinen ja perustava rakenne on perhe, jossa ihminen saa ensimmäiset ja ratkaisevat käsityksensä totuudesta ja hyvydestä, oppii, mitä rakastaminen ja rakkauden saaminen on ja mitä persoonana oleminen konkreettisesti merkitsee. Puhumme nyt *avioliittoon perustuvasta perheestä*. Siinä miehen ja naisen vastavuoroinen antautuminen toisilleen luo elinympäristön, johon lapset voivat syntyä, jossa he voivat kehittää lahjojaan, tulla tietoisiksi

⁷⁷ Vrt. apostolinen kehotuskirje *Reconciliatio et Paenitentia* (2. joulukuuta 1984), 16: AAS 77 (1985), 213-217; Pius XI, *Quadragesimo anno*, III: AAS 23 (1931), 219.

arvokkuudestaan ja valmistautua kohtaamaan ainutkertaisen ja toistumattoman kohtalonsa. Mutta usein ihmiseltä puuttuu rohkeutta toteuttaa elämän jatkamisen aitoja edellytyksiä. Hän pitää itseään ja elämäänsä sarjana koettavia tunteuksia pikemminkin kuin työnä, jota hänen on toteutettava. Siitä seuraa vapauden puute, joka saa ihmisen torjumaan sitoutumisen pysyvään suhteeseen toisen ihmisen kanssa ja lasten saattamisen maailmaan, tai se johtaa pitämään lapsia vain "asioina" muiden joukossa, jotka voidaan ottaa tai jättää omien mielitekojen mukaan ja jotka kilpailevat elämämme muiden mahdollisuuksien kanssa.

On palattava näkemään perhe elämän pyhäkkönä. Perhe on todellakin pyhä: se on paikka, jossa elämä, Jumalan lahja, otetaan arvokkaasti vastaan ja jossa sitä suojellaan monenlaisilta uhkaavilta vaaroilta ja jossa se voi kehittyä aidon inhimillisen kasvun vaatimusten mukaan. Perhe on "elämän kulttuurin" sydän niin kutsuttua "kuoleman kulttuuria" vastaan.

Ihmishenki näyttää enemmän suuntautuvan elämän lähteiden rajoittamiseen, tukahduttamiseen tai tuhoamiseen – mukaan lukien abortti, joka valitettavasti on levinnyt niin laajalle maailmaan – kuin elämän mahdollisuuksien puolustamiseen ja avaamiseen. Kiertokirjeessä *Sollicitudo rei socialis* tuomittiin systemaattiset syntyvyyden vastaiset kampanjat. Perusteena vääristynyt näkemys väestöongelmasta ja ilmapiirissä, jossa vallitsee "täydellinen kunnioituksen puute ihmisen, miehen ja naisen, valinnanvapautta kohtaan", heihin kohdistetaan "usein voimakasta painostusta, myös taloudellista, jolla heidät pyritään alistamaan tähän uudenlaiseen sortoon".⁷⁸ Tällaiset poliittikat pyrkivät laajentamaan toimintakenttäänsä

78 *Sollicitudo rei socialis*, 25: AAS 80 (1988), 544.

uusien tekniikoiden avulla aina siihen saakka, että ne ”kemiallisen sodan” lailla myrkyttävät miljoonien puolustuskyvyttömiä ihmisten elämän.

Tämä kritiikki ei kohdistu niinkään talousjärjestelmään kuin eettis-kulttuuriseen järjestelmään. Talous on vain yksi ihmisen moninaisen toiminnan puoli ja ulottuvuus. Jos talouselämästä tehdään absoluuttista, jos hyödykkeiden tuotannosta ja kulutuksesta tulee sosiaalisen elämän keskus ja yhteiskunnan ainoa arvo, joka ei ole millekään muulle alisteinen, syy ei niinkään ole talousjärjestelmässä itsessään kuin siinä, että koko sosiokulttuurinen järjestelmä on heikentynyt unohtaessaan eettisen ja uskonnollisen ulottuvuuden ja rajoittuu nyt pelkästään tavaroiden ja palvelujen tuottamiseen.⁷⁹

Kaiken tämän voi tiivistää toistamalla vielä kerran, että taloudellinen vapaus on vain yksi ihmisen vapauden elementti. Jos siitä tulee autonomista, jos ihmistä pidetään enemmän tavaroiden tuottajana ja kuluttajana kuin subjektina, joka tuottaa ja kuluttaa elääkseen, silloin taloudellinen vapaus menettää välttämättömän suhteensa ihmispersoonaan ja lopulta vieraannuttaa ja orjuuttaa ihmisen.⁸⁰

40. Valtion tehtävä on puolustaa ja suojella kollektiivisiä hyvyksiä kuten luonnonympäristöä ja inhimillistä ympäristöä, sillä pelkät markkinamekanismit eivät voi taata sitä. Varhaisen kapitalismin aikana valtion velvollisuus oli puolustaa työläisten perusoikeuksia. Nyt uuden kapitalismin myötä valtion ja koko yhteiskunnan velvollisuus on puolustaa nii-

79 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 34: AAS 80 (1988), 599s.

80 Vrt. kiertokirje *Redemptor hominis* (4. maaliskuuta 1979), 15: AAS 71 (1979), 286-289.

tä kollektiivisiä hyvyksiä, jotka muun muassa muodostavat olennaisen viitekehyksen yksilön oikeutetulle henkilökoh- taisten päämääriensä tavoittelulle.

Tässä löydämme markkinoiden uuden rajan: on kollektiivisia ja laadullisia tarpeita, joita markkinamekanismit eivät voi tyydyttää. On tärkeitä inhimillisiä tarpeita, joita markkinalogiikka ei tavoita. On hyvyksiä, joita luonteensa vuoksi ei voi eikä saa myydä ja ostaa. Toki markkinamekanismeilla on omat varmat etunsa. Ne auttavat käyttämään resursseja paremmin ja edistävät tuotteiden vaihtoa; ennen kaikkea ne antavat keskeisen sijan ihmisen tarpeille ja mieltymyksille, jotka sopimuksessa kohtaavat toisen ihmisen tarpeet ja mieltymykset. Näihin mekanismeihin sisältyy kuitenkin vaara markkinoiden ”epäjumalanpalvonnasta”; se jättää huomiotta sellaisten arvojen olemassaolon, jotka luonteensa vuoksi eivät ole eivätkä voi olla kauppatavaraa.

41. Marxilaisuus kritisoi kapitalistisia porvarillisia yhteiskuntia ihmiselämän kaupallistamisesta ja vieraannuttamisesta. Tämä syytös johtui epäilemättä väärästä ja riittämättömästä vieraantumisen käsitteestä, joka johdettiin pelkästään tuotanto- ja omistussuhteista; niille annettiin materialistinen perustelu ja markkinasuhteilta kiellettiin oikeutus ja myönteinen arvo edes niiden omalla alueella. Siksi marxilaisuus väitti, että vieraantuminen voitetaan vain kollektiivisessä yhteiskunnassa. Sosialististen maiden historiallinen kokemus on kuitenkin surullisesti osoittanut, että kollektivismi ei poista vieraantumista vaan pikemminkin kasvattaa sitä, koska se lisää siihen perustarvikkeiden puutteen ja talouselämän tehottomuuden.

Lännen historiallinen kokemus osoittaa, että vaikka marxilainen vieraantumisen analyysi ja perustelu oli väärä, vieraantuminen ja elämän autenttisen merkityksen menettäminen on todellista läntisissäkin yhteiskunnissa. Näin käy kulutusyhteiskunnassa, kun ihminen kietoutuu valheellisten ja pinnallisten tyydytysten verkkoon eikä pääse kokemaan persoonallisuuttaan aidosti ja konkreettisesti. Näin käy myös työelämässä, jos se organisoidaan vain mahdollisimman suurta voittoa silmällä pitäen eikä huolehdi siitä, että työläinen työnsä kautta enemmän tai vähemmän toteuttaa itseään ihmisenä: siitä, kasvaako hänen osallistumisensa aitoon solidaariseen yhteyteen vai lisääntyykö hänen eristyneisyytensä tuhoisan kilpailuhengen ja vieraantumisen leimaamissa monimutkaisissa suhteissa, joissa häntä pidetään vain välineenä eikä päämääränä.

Vieraantumiskäsite on palautettava takaisin kristilliseen todellisuuskäsitykseen ja tunnistettava vieraantumisessa keinojen ja päämäärien kääntyminen pääläelleen. Jos ihminen ei tunnusta itsessään ja toisissa persoonan arvoa ja suuruutta, hän itse asiassa riistää itseltään mahdollisuuden hyötyä ihmisyydestään ja päästä siihen solidaarisuuteen ja yhteyteen toisten kanssa, johon Jumala on hänet luonut. Ihmisestä tulee todella oma itsensä silloin, kun hän vapaaehtoisesti antaa itsensä toisille.⁸¹ Itsensä antaminen on mahdollista, koska ihmis persoonan luontoon kuuluu ”kyky transsendenssiin”. Ihminen ei voi antaa itseään pelkälle inhimilliselle todellisuusprojektille, abstraktille ihanteelle tai valheelliselle utopialle. Persoonana hän voi antaa itsensä toiselle ihmiselle tai toisille ihmisille ja lopulta Jumalalle, joka on hänen ole-

81 Vrt. *Gaudium et spes*, 24.

misensa alkuunpanija ja ainoa, joka kykenee ottamaan hänen antautumisensa täydellisesti vastaan.⁸² Ihminen vieraantuu, jos hän ei halua astua itsensä ulkopuolelle, kokea itsensä antamista tai autenttisen inhimillisen yhteisön muodostumista, joka suuntautuu lopulliseen päämäärään eli Jumalaan. Yhteiskunta vieraantuu, jos sen yhteiskuntajärjestys-, tuotanto- ja kulutusmuodot vaikeuttavat tätä ihmisen itsensä antamista ja ihmisten välisen solidaarisuuden syntymistä.

Läntisessä yhteiskunnassa riisto on voitettu ainakin Karl Marxin analysoimassa ja kuvaamassa muodossa. Sen sijaan sitä vieraantumista ja riistoa ei ole voitettu, jossa ihmiset käyttävät toisiaan välikappaleina ja pyrkiessään yhä jalostetumassa muodossa tyydyttämään erityis- ja toissijaiset tarpeensa tulevat kuuroiksi tärkeimmille ja aidoimmille tarpeilleen, joiden pitäisi säädellä myös näiden muiden tarpeiden tyydyttämisen tapaa.⁸³ Ihminen, joka huolehtii vain omistamisesta ja nautinnosta, joka ei kykene kontrolloimaan viettejään ja intohimojaan ja alistamaan niitä kuuliaisiksi totuudelle, ei voi olla vapaa. *Kuuliaisuus totuudelle Jumalasta ja ihmisestä* on vapauden ensimmäinen edellytys; sen avulla ihminen voi järjestää tarpeensa, toiveensa ja niiden tyydyttämisen tavan oikean arvojärjestyksen mukaan, niin että asioiden omistamisesta tulee mahdollisuus kasvaa. Tätä kasvua voi estää se manipulaatio, jota joukkotiedotusvälineet harjoittavat pakottaessaan huolellisesti organisoidulla toistolla ihmiset omaksumaan muoteja ja ajatussuuntia ilman, että niiden perusteita tutkitaan kriittisesti.

82 Vrt. *Gaudium et spes*, 41.

83 Vrt. *Gaudium et spes*, 26.

42. Palataksemme alkuperäiseen kysymykseen: voimmeko sanoa, että kommunismin haaksirikkouduttua kapitalismi on voittoisa yhteiskuntajärjestys ja että sen tulee olla niiden maiden päämääränä, jotka pyrkivät rakentamaan uudelleen talouttaan ja yhteiskuntaansa? Onko kapitalismi malli, jota pitäisi tarjota kolmannen maailman maille, jotka etsivät tietä todelliseen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen edistykseen?

Vastaus on luonnollisesti monitahoinen. Se on myönteinen, jos "kapitalismilla" tarkoitetaan talousjärjestelmää, joka tunnustaa, että yrittämisellä, markkinoilla, yksityisomistuksella ja siitä johtuvalla vastuulla tuotantovälineistä sekä ihmisen vapaalla luovuudella talouselämässä on perustavanlaatuinen ja myönteinen rooli. Tosin olisi ehkä parempi puhua "yrittystaloudesta", "markkinataloudesta" tai yksinkertaisesti "vapaasta taloudesta." Vastaus on kuitenkin ehdottomasti kielteinen, jos "kapitalismilla" tarkoitetaan järjestelmää, jossa taloudellisen sektorin vapaus ei liity lujaan juridiseen viitekehykseen, joka asettaa sen ihmisen vapauden palvelukseen kokonaisuudessaan ja pitää sitä yhtenä ulottuvuutena tästä vapaudesta, jolla on eettinen ja uskonnollinen ydin.

Marxilainen ratkaisu on kariutunut, mutta syrjintää ja riistoa esiintyy maailmassa edelleen, varsinkin kolmannessa maailmassa; samoin inhimillistä vieraantumista esiintyy varsinkin teollisuusmaissa. Kirkko korottaa voimakkaasti äänensä näitä ilmiöitä vastaan. Suuret ihmisjoukot elävät edelleen valtavassa aineellisessa ja moraalisisessa kurjuudessa. Kommunistisen järjestelmän luhistuminen monissa maissa poistaa esteen näiden ongelmien asianmukaisen ja realistisen käsittelyn tieltä, mutta se ei vielä riitä niiden ratkaisemiseen. On vaara, että näihin maihin leviää radikaali kapitalistinen ideologia, joka

kieltäytyy edes ottamasta näitä ongelmia huomioon, uskoen jo etukäteen, että kaikki yritykset ratkaista niitä on tuomittu epäonnistumaan. Se uskoo ne sokeasti vapaiden markkina-voimien kehityksen ratkaistaviksi.

43. Kirkolla ei ole esittää omia malleja. Todelliset ja tehokkaat mallit voivat syntyä vain historiallisissa tilanteissa, jos kaikki ponnistelevat yhdessä kohdatakseen vastuullisesti konkreettiset ongelmat kaikkine yhteen kietoutuvine sosiaalisine, taloudellisine, poliittisine ja kulttuurisine ulottuvuuksineen.⁸⁴ Tähän kirkko tarjoaa *välttämättömänä suuntana* yhteiskunnallisen opetuksensa, joka kuten sanottua tunnustaa markkinoiden ja yrittämisen myönteisen merkityksen mutta samalla muistuttaa, että niiden on suuntauduttava yhteiseen hyvään. Kirkon yhteiskunnallinen opetus tunnustaa myös, että työntekijät oikeutetusti pyrkivät saavuttamaan arvokkuutensa täyden kunnioittamisen ja enemmän osallistumismahdollisuuksia yrityksen elämässä. Vaikka he tekevät työtään toisten kanssa ja toisten alaisina, he voivat tietystä mielestä ”tehdä omaa työtään”⁸⁵ harjoittaen älykkyytään ja vapauttaan.

Ihmispersoonan kokonaisvaltainen kehittyminen työssään ei estä vaan pikemminkin edistää työn tuottavuutta ja tehokkuutta, vaikka voikin heikentää vakiintuneita valtarakenteita. Yritystä ei saa pitää pelkkänä ”pääomayhteisönä”; se on myös ”ihmisyhteisö”, johon ihmiset osallistuvat eri tavoin ja erilaisin vastuin – sekä ne, jotka tarjoavat tarvittavan pääoman yrityksen toimintaan, että ne, jotka osallistuvat tuohon toimintaan työllään. Tämän päämäärän saavuttamiseksi tarvi-

84 Vrt. *Gaudium et spes*, 36; Paavali VI, apostolinen kirje *Octogesima adveniens*, 2-5: AAS 63 (1971), 402-405.

85 Vrt. *Laborem exercens*, 15: AAS 73 (1981), 616-618.

taan edelleen laajaa yhteistä työväenliikettä, jonka päämääränä on ihmispersonan kokonaisvaltainen vapautus ja edistys.

Olemme tutkineet *yksityisomaisuuden ja hyvyyksien yleismaailmallisen päämäärän* välistä suhdetta sen valossa, mikä tänään on "uutta". Ihminen toteuttaa itseään käyttämällä ymmärrystään ja vapauttaan, ottamalla tämän maailman asiat työnsä kohteeksi ja välineiksi ja tekemällä niistä omiaan. Tähän toimintaan perustuu ihmisen oikeus aloitteisiin ja yksityisomistukseen. Työssään ihminen ei anna panostaan vain itsensä hyväksi, vaan myös *toisten hyväksi ja toisten kanssa*. Jokainen tekee yhteistyötä toisten työn kanssa ja heidän hyväkseen. Ihminen tekee työtä turvatakseen perheensä tarpeet, yhteisönsä, kansakuntansa ja lopulta koko ihmiskunnan tarpeet.⁸⁶ Hän tekee yhteistyötä toisten samassa yrityksessä työskentelevien kanssa, kuten myös tuotteiden toimittajien tai hyödykkeitä käyttävien kuluttajien kanssa laajenevassa solidaarisuuden ketjussa. Tuotantovälineiden omistus niin teollisuudessa kuin maanviljelyksessä on oikeudenmukaista ja oikeutettua, jos se palvelee hyödyllistä työtä. Siitä kuitenkin tulee epäoikeutettua, jos sitä ei hyödynnetä tai jos sitä käytetään estämään toisten työtä tavoitellen voittoa, joka ei ole tulosta työn ja yhteiskunnan vaurauden kasvusta vaan pikemminkin sen estämisestä tai laittomasta riistosta, spekulaatiosta tai työläisten solidaarisuuden murtamisesta.⁸⁷ Tuollaisella omistajuudella ei ole mitään oikeutusta, vaan se on väärinkäytös Jumalan ja ihmisten edessä.

Velvollisuus hankkia leipänsä otsa hiessä edellyttää myös oikeutta tehdä niin. Yhteiskuntaa, jossa oikeus työhön järjes-

86 Vrt. *Laborem exercens*, 10: AAS 73 (1981), 600-602.

87 Vrt. *Laborem exercens*, 14: AAS 73 (1981), 612-616.

telmällisesti kielletään tai jossa talouspoliittiset toimenpiteet eivät salli työntekijöiden saavuttaa tyydyttävää työllistymisasastetta, ei voi pitää eettisesti oikeudenmukaisena eikä se voi saavuttaa yhteiskuntarauhaa.⁸⁸ Niin kuin ihminen toteuttaa täysin itseään antaessaan itsensä vapaaehtoisesti toisille, niin myös omistajuus saa moraalisen oikeutuksensa luomalla oikeaan aikaan ja oikealla tavalla mahdollisuuksia työhön ja inhimilliseen kasvuun kaikkia varten.

88 Vrt. *Laborem exercens*, 18: AAS 73 (1981), 622-625.

VIIDES LUKU

Valtio ja kulttuuri

44. Paavi Leo XIII tiesi, että terve valtioteoria on välttämättömän ihmisen sekä henkisen että aineellisen toiminnan – jotka molemmat ovat korvaamattomia – normaalin kehityksen takaamiseksi.⁸⁹ Siksi eräässä *Rerum novarum* -kiertokirjeen kohdassa hän esittää yhteiskuntajärjestyksen vallan kolmi- jaon mukaisesti: lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovalta. Tuohon aikaan se oli uutta kirkon opetuksessa.⁹⁰ Tässä järjestyksessä kuvastuu realistinen näkemys ihmisen sosiaalisesta luonteesta, joka edellyttää asianmukaista lainsäädäntöä kaikkien vapauden suojelemiseksi. Siksi on hyvä, että jokaista valtaa tasapainottavat muut vallat ja vastualueet, jotka pitävät sen oikeissa rajoissa. Tällainen on ”oikeusvaltion” periaate. Sitä ei hallitse ihmisten mielivaltainen tahto, vaan laki.

89 Vrt. *Rerum novarum*, s. 126-128 (suom. nro 32-35).

90 Vrt. *Rerum novarum*, s. 121s (suom. nro 26s).

Uutena aikana tätä käsitystä on vastustanut totalitarismi, joka marxismi-leninismin muodossa edustaa kantaa, että jotkut ihmiset – muita syvemmän yhteiskuntakehityksen lakien tuntemuksen tai tiettyyn luokkaan kuulumisen takia tai koska heillä on yhteys kollektiivisen tietoisuuden todellisiin lähteisiin – ovat erehtymättömiä ja voivat siksi vaatia oikeutta harjoittaa absoluuttista valtaa. Totalitarismi syntyy objektiivisen totuuden kieltämisestä. Ellei ole olemassa transsendenttia totuutta, jota noudattaessaan ihminen saavuttaa täyden identiteettinsä, ei ole myöskään varmaa periaatetta, joka takaa oikeudenmukaiset suhteet ihmisten välillä. Luokka-, ryhmä- ja kansalliset edut asettavat ihmiset väistämättä toisiaan vastaan. Ellei transsendenttia totuutta tunnusteta, valta ja voima saavat voiton. Jokainen pyrkii kaikin keinoin ajamaan omia etujaan ja mielipiteitään toisten oikeuksista välittämättä. Ihmistä kunnioitetaan vain siinä määrin kuin häntä voidaan käyttää itsekkäiden päämäärien välikappaleena.

Modernin totalitarismin juuret ovat siis ihmispersoonan transsendenttisen arvokkuuden kieltämisessä. Näkymättömän Jumalan näkyvänä kuvana ihmiselle kuuluu luonnostaan oikeuksia, joita kukaan ei saa loukata: ei yksilö, ryhmä, luokka, kansakunta eikä valtio. Edes yhteiskunnallinen enemmistö ei saa niitä loukata asettumalla vähemmistöä vastaan, syrjimällä, sortamalla, riistämällä tai tuhoamalla sitä.⁹¹

45. Totalitarismin kulttuuriin ja käytäntöön kuuluu myös kirkon kieltäminen. Valtio tai puolue, joka väittää pystyvän toteuttamaan historiassa absoluuttisen hyvän ja asettuu kaikkien arvojen yläpuolelle, ei voi sietää hallitsevan luokan

91 Vrt. Leo XIII, *Libertas praestantissimum*: Leonis XIII P.M. Acta, VIII, Romae 1889, 224-226.

rinnalla *objektiivista hyvän ja pahan kriteeriä*, joka tietyissä tilanteissa saattaa tuomita heidän toimintansa. Siksi totalitarismi pyrkii tuhoamaan kirkon tai alistamaan sen valtaansa ja tekemään siitä ideologisen koneistonsa työkalun.⁹²

Totalitaarinen valtio pyrkii sulauttamaan itseensä kansakunnan, yhteiskunnan, perheet, uskonnolliset yhteisöt ja ihmiset itsensä. Puolustaessaan vapauttaan kirkko samalla puolustaa ihmistä, jonka on toteltava Jumalaa enemmän kuin ihmisiä (vrt. Ap.t. 5:29). Samalla kirkko puolustaa perhettä, erilaisia yhteiskunnan organisaatioita ja kansakuntia. Ne kaikki ovat realiteetteja, joille kuuluu oma autonomiansa ja suvereniteettinsa.

46. Kirkko arvostaa demokraattista järjestelmää, jos se takaa kansalaisten osallistumisen poliittiseen päätöksentekoon ja hallituille mahdollisuuden valita hallituksensa ja valvoa sen toimia tai tarpeen vaatiessa rauhanomaisesti korvata sen toisella.⁹³ Siksi kirkko ei voi rohkaista kapeapohjaisia hallitsevia ryhmiä, jotka riistävät valtion vallan itselleen erityisintressiensä tai ideologisten päämääriensä vuoksi.

Todellinen demokratia on mahdollista vain oikeusvaltiossa ja oikeaan ihmiskäsitykseen perustuen. Se vaatii, että taa-taan välttämättömät edellytykset sekä yksilön edistymiselle kasvatuksen ja todellisten ihanteiden muotoutumisen kautta että yhteiskunnan ”subjektiivisuuden” edistymiselle luomalla osallistumisen ja vastuunjaon mahdollistavia rakenteita. Nykyään on taipumus väittää, että agnostisismi ja skeptinen

92 Vrt. *Gaudium et spes*, 76.

93 Vrt. sama, 29; Pius XII, joulun radiosanoma 24. joulukuuta 1944: AAS 37 (1945), 10-20.

relativismi ovat demokraattisia poliittisia muotoja vastaava filosofia ja perusasenne. Niitä, jotka uskovat tuntevansa totuuden ja pitävät siitä lujasti kiinni, pidetään demokratian kannalta epäluotettavina, koska he eivät hyväksy sitä, että enemmistö määrittää totuuden tai että totuus vaihtelee kulloistenkin poliittisten suuntausten mukaan. Tässä yhteydessä on huomattava, että ellei ole olemassa lopullista totuutta, joka ohjaa ja suuntaa poliittista toimintaa, ihanteita ja vakaumuksia voidaan helposti käyttää väärin valta pyrkimysten välineinä. Kuten historia osoittaa, demokratia ilman arvoja muuttuu helposti avoimeksi tai peitetyksi totalitarismiksi.

Kirkko ei sulje silmiään myöskään fanaattisuuden tai fundamentalismin vaaralta niiden taholta, jotka näennäisesti tieteellisen tai uskonnollisen ideologian nimissä vaativat oikeutta pakottaa toiset omaksumaan heidän käsityksensä siitä, mikä on totta ja hyvää. *Kristillinen totuus* ei ole tällaista. Koska kristinusko ei ole ideologia, se ei yritä vangita muuttuvia sosiopoliittisia todellisuuksia ahtaaseen kaavaan ja tunnistaa sen, että ihmiselämä toteutuu historiassa erilaisissa ja epätodellisissa olosuhteissa. Kirkko vahvistaa jatkuvasti ihmispersoonan transsendentin arvokkuuden, ja kirkon toimintatapa on vapauden kunnioittaminen.⁹⁴

Vapaus kuitenkin saavuttaa täyteytensä vain omaksumalla totuuden. Maailmassa ilman totuutta vapaus kadottaa perustansa ja ihminen on alttiina intohimojen voimalle ja avoimelle tai peiteltylle manipuloinnille. Kristitty elää vapaudessa (vrt. Joh. 8:31-32) ja palvelee sitä tarjoten jatkuvasti, kutsumuksensa lähetysluonteen mukaisesti, toisillekin sitä totuutta, jonka

94 Vrt. Vatikaanin II kirkolliskokous, julistus *Dignitatis humanae* uskonnonvapaudesta.

hän on tullut tuntemaan. Dialogissa toisten ihmisten kanssa hän antaa arvon jokaiselle totuuden muruselle, jonka hän kohtaa yksilöiden tai kansakuntien elämäkokemuksissa ja kulttuurissa, mutta ei jätä puolustamatta kaikkea sitä, minkä usko ja järjen oikea käyttö ovat opettaneet hänelle.⁹⁵

47. Kommunistisen totalitarismin ja monien muidenkin totalitaaristen ja ”kansallisen turvallisuuden” hallitusten luhistuttua toteamme nykyään demokraattisen ihanteen vallitsevan – tosin ei vailla vastustusta – ja siihen liittyen kiinnitetään suurta huomiota ja huolta ihmisoikeuksiin. Juuri siksi kansojen, jotka uudistavat järjestelmiään, on annettava demokralialle autenttinen ja luja perusta tunnustamalla selvästi nämä oikeudet.⁹⁶ Tärkeimpiä niistä ovat oikeus elämään, johon liittyy olennaisesti lapsen oikeus kehittyä äitinsä kohdussa sikiämisestä alkaen; oikeus elää yhtenäisessä perheessä ja moraalisessa ympäristössä, joka edistää persoonallisuuden kehitystä; oikeus kehittää ymmärrystään ja vapauttaa totuuden etsimisessä ja tuntemisessa; oikeus osallistua työhön, jossa maan hyvyiksiä käytetään oikein, ja elättää sillä itsensä ja omaisensa; oikeus perustaa vapaasti perhe, saada ja kasvattaa lapsia harjoittaen seksuaalisuuttaan vastuullisesti. Tietyssä mielessä näiden oikeuksien lähde ja synteesi on uskonnonvapaus, kun se ymmärretään oikeudeksi elää uskonsa totuuden ja persoonansa transsendentin arvokkuuden mukaisesti.⁹⁷

95 Vrt. kiertokirje *Redemptoris missio*, 11: L'Osservatore Romano, 23. tammikuuta 1991.

96 Vrt. *Redemptor hominis*, 17: AAS 71 (1979), 270-272.

97 Vrt. viesti Maailman rauhanpäivää varten 1988: AAS 80 (1988), 1572-1580: viesti Maailman rauhanpäivää varten 1991: L'Osservatore Romano, 19. joulukuuta 1990; *Dignitatis humanae*, 1-2.

Näitä oikeuksia ei aina täysin kunnioiteta edes demokraattisesti hallituissa maissa. Emme viittaa vain abortin skandaaliin vaan myös monenlaisiin kriisin merkkeihin demokraattisissa järjestelmissä, jotka välillä näyttävät menettäneen kyvyn tehdä päätöksiä yhteisen hyvän mukaisesti. Yhteiskunnassa esiin nousevia vaatimuksia ei aina tutkita oikeudenmukaisuuden ja eettisyyden kriteereillä vaan pikemminkin niitä ajavien ryhmien äänestys- ja rahoitusvoiman perusteella. Ajan mittaan tällaiset poliittisen toiminnan vääristymät synnyttävät epäluottamusta ja apatiaa, ja siitä seuraa poliittisen osallistumisen ja väestön kansalaishengen romahtaminen; he tuntevat tulleen hyväksikäytetyiksi ja petetyiksi. On yhä vaikeampaa yhdistää yksilön intressit johdonmukaiseen näkemykseen yhteisestä hyvästä. Se ei ole yksinkertaisesti yksilöiden etujen summa, vaan merkitsee niiden arvioimista ja jäsentämistä tasapainoisen arvohierarkian pohjalta. Lopulta se vaatii oikeaa ymmärrystä ihmispersoonan arvokkuudesta ja oikeuksista.⁹⁸

Kirkko kunnioittaa *demokraattisen järjestyksen oikeutettua autonomiaa*, eikä ole kirkon asia suosia jotakin tiettyä institutionaalista tai perustuslaillista ratkaisua. Kirkon panos tuohon järjestykseen on juuri näkemys ihmispersoonan arvokkuudesta, joka on ilmoitettu koko täyteydessään lihaksi tulleen Sanan salaisuudessa.⁹⁹

48. Nämä yleiset huomiot pätevät myös *valtion rooliin talouselämän alalla*. Taloudellinen toiminta, erityisesti markkinatalous, ei voi tapahtua institutionaalisessa, juridisessa tai poliittisessä tyhjiössä. Päinvastoin se edellyttää yksilön vapauden

98 *Gaudium et spes*, 26.

99 Vrt. *Gaudium et spes*, 22.

ja omistusoikeuden takaamista, kuten myös vakaata valuuttaa ja tehokkaita julkisia palveluita. Valtion päätehtävä on siistaata tämä turvallisuus niin, että työntekijät ja tuottajat voivat nauttia työnsä hedelmistä ja heitä rohkaistaan tekemään työnsä tehokkaasti ja tunnollisesti. Yksi kehityksen ja talousjärjestyksen pääasiallisista esteistä on vakauden puute, johon liittyy julkisten viranomaisten korruptio ja epärehellisten rikastumiskeinojen ja laittomuuksiin tai keinotteluun perustuvien helpon voiton lähteiden leviäminen.

Toinen valtion tehtävä on valvoa ja ohjata ihmisoikeuksien noudattamista talouselämässä. Ensisijainen vastuu tästä alueesta ei kuitenkaan kuulu valtiolle vaan yksityisille ihmisille ja erilaisille ryhmille ja yhdistyksille, joista yhteiskunta koostuu. Valtio ei pystyisi suoranaisesti takaamaan kaikille kansalaisilleen oikeutta työhön kontrolloimatta talouselämän kaikkia puolia ja rajoittamatta yksilöiden vapaita aloitteita. Tämä ei kuitenkaan merkitse, että valtiolla ei ole minkäänlaisia pätevyyttä tällä alalla, kuten väittävät ne, jotka vastustavat kaikenlaista talouselämän sääntelyä. Valtiolla on velvollisuus tukea yritystoimintaa luomalla edellytykset työmahdollisuuksille; valtion on rohkaistava yritystoimintaa siellä, missä sitä ei ole tarpeeksi, ja tuettava sitä kriisiaikoina.

Valtiolla on oikeus puuttua asiaan, jos monopolit hidastavat tai estävät kehitystä. Näiden kehitystä tasapainottavien ja ohjaavien tehtävien lisäksi valtio voi poikkeustilanteissa ottaa hoitaakseen muille kuuluvia tehtäviä, jos yhteiskuntasektorit tai yritystoimintajärjestelmät ovat liian heikkoja tai vasta muotoutumassa eivätkä kykene täyttämään tehtäväänsä. Tällaisten valtion interventoiden, jotka ovat oikeutettuja vakavista yhteiseen hyvään liittyvistä syistä, tulisi olla mahdol-

lisimman lyhytaikaisia, ettei kyseisiltä yhteiskuntasektoreilta ja järjestelmiltä pysyvästi oteta pois niille kuuluvia tehtäviä eikä valtion interventio ulotu liian pitkälle, koska se vahingoittaa sekä talouselämän että kansalaisten vapautta.

Viime vuosina tällaiset interventiot ovat laajenneet, ja se on luonut uudentyyppisen valtion, "hyvinvointivaltion". Joissakin maissa tämä on tapahtunut siksi, että vastattaisiin paremmin monenlaiseen hätään ja tarpeeseen ja poistettaisiin ihmispersoonaa alentavaa köyhyyttä ja puutetta. Ylilyönnit ja väärinkäytökset ovat kuitenkin erityisesti viime vuosina herättäneet voimakasta kritiikkiä "holhousvaltioksi" kutsuttua hyvinvointivaltiota kohtaan. Hyvinvointivaltion toimintahäiriöt ja puutteet johtuvat siitä, että käsitys valtiolle kuuluvista tehtävistä on puutteellinen. On kunnioitettava subsidiaarisuusperiaatetta: hallitsevan yhteisön ei tule puuttua sille alisteisen yhteisön sisäiseen elämään riistäen siltä sen tehtävät, vaan pikemminkin sitä on tarvittaessa tuettava ja autettava koordinoimaan toimintaansa muun yhteiskunnan toiminnan kanssa yhteistä hyvää silmälläpitäen.¹⁰⁰

Hyvinvointivaltio, joka välittömästi puuttuu asioihin ja riistää yhteiskunnalta sen oman vastuun, tuhlaa inhimillistä energiaa ja paisuttaa valtiokoneistoa. Sitä hallitsee byrokraattinen logiikka eikä pyrkimys palvella kansalaisia, ja siihen liittyy valtaisa menojen kasvu. Näyttää siltä, että tarpeet ymmärtää ja tyydyttää parhaiten se, joka on niitä lähellä ja joka asettuu hätää kärsivän lähimmäiseksi. Tähän on lisättävä, että usein tarpeet eivät vaadi pelkkää aineellista vastausta, vaan ensisijassa syvemmän inhimillisen hädän kuuntelemista. Ajatel-

100 Vrt. Pius XI, *Quadragesimo anno*, I: AAS 23 (1931), 184-186.

kaamme pakolaisten, siirtolaisten, vanhusten, sairaiden ja muiden apua tarvitsevien, esimerkiksi huumeiden käyttäjien tilannetta. Kaikkia näitä ihmisiä voi tehokkaasti auttaa vain se, joka välttämättömän huolenpidon ohella tarjoaa heille vilpitöntä veljellistä tukea.

49. Uskollisena perustajaltaan Kristukselta saamalleen tehtävälle kirkko on aina ollut läsnä ja toiminut tarjotakseen tarvitsevalle ihmiselle aineellista apua, joka ei nöyryytä häntä tai tee hänestä pelkkää avustuskohdetta, vaan auttaa häntä pääsemään vaikeasta tilanteestaan ja edistää hänen arvokkuuttaan persoonana. Kiitollisena Jumalalle on sanottava, että toimiva rakkaus ei ole koskaan sammunut kirkossa, vaan nykyäänkin näemme monipuolista rohkaisevaa kasvua. Tässä yhteydessä on erityisesti mainittava *vapaaehtoistyö*, jota kirkko suosii ja edistää kehottaen kaikkia yhteistyöhön sen aloitteiden tukemiseksi ja rohkaisemiseksi.

Nykyään laajalle levinneen yksilökeskeisen ajattelutavan voittamiseksi tarvitaan *konkreettista sitoutumista solidaarisuuteen ja rakkauteen*, alkaen perheestä, jossa aviopuolisot tukevat toisiaan ja eri sukupolvet pitävät toisistaan huolta. Tällä tavalla perhettäkin voi pitää työ- ja solidaarisuusyhteisönä. Voi kuitenkin käydä niin, että jos perhe päättää elää täysin kutsumuksensa mukaan, se jää vaille tarvittavaa tukea valtion taholta ja vaille riittäviä resursseja. On tärkeää edistää perhepolitiikan lisäksi myös sellaista sosiaalipolitiikkaa, jonka pääkohteena on juuri perhe ja joka auttaa perhettä tarjoamalla asianmukaisia resursseja ja tehokkaita tukikeinoja sekä lasten kasvatukseen että vanhusten hoitoon niin, ettei heitä etään-

nytetä perheyhteydestä ja sukupolvien väliset suhteet vahvistuvat.¹⁰¹

Perheen ohella muutkin yhteiskunnalliset väliasteen yhteisöt täyttävät tärkeitä tehtäviä ja aktivoivat omia solidaarisuusverkkojaan. Ne kypsyvät aidoiksi ihmisyhteisöiksi, tuovat elämää yhteiskunnan puitteisiin ja estävät sitä vajoamasta nimettömään ja persoonattomaan massaan, niin kuin nyky-yhteiskunnassa valitettavasti usein käy. Ihminen elää moninai-sissa keskinäisissä suhteissa, joista kasvaa ”yhteiskunnan subjektiivisuus”. Yksilö jää nykyisin usein kahden poolin, valtion ja markkinoiden, puristukseen. Usein näyttää siltä, että ihminen on olemassa vain tuottaakseen ja kuluttaakseen hyödykkeitä tai ollakseen valtion hallinnon objekti. Silloin unohtuu se, että ihmisten yhteiselämän päämäärä ei ole markkinat tai valtio, koska elämällä itsessään on ainutlaatui-nen arvo, jota valtion ja markkinoiden on palveltava. Ihminen on ennen kaikkea olento, joka etsii totuutta ja pyrkii elämään totuuden mukaan, syventäen ymmärrystään siitä vuoropuhelussa, joka käsittää sekä menneet että tulevat sukupolvet.¹⁰²

50. Kansakunnan kulttuuri saa luonteensa avoimesta totuuden etsimisestä, jonka jokainen sukupolvi uudistaa. Nuoret haastavat aina vastaanotetun ja välitetyn arvoperinnön. Haastaminen ei välttämättä merkitse tuhoamista tai torjumista *a priori*, vaan näiden arvojen koettelemista omassa elämässä. Tämä eksistentiaalinen koe tekee niistä todellisempia, merkittävämpiä ja persoonallisempia, erottaen tradition pätevät

101 Vrt. apostolinen kehoituskirje *Familiaris consortio* (22. marraskuuta 1981), 45: AAS 74 (1982), 136s.

102 Vrt. puhe UNESCOlle (2. kesäkuuta 1980): AAS 72 (1980), 735-752.

elementit vääristä ja virheellisistä tai vanhentuneista muodoista, jotka on hyödyllistä korvata nykyaikaan paremmin sopivilla.

Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että myös evankeliumin julistamisella on rooli kansakuntien kulttuurissa, kun se tukee kulttuuria tiellä totuuteen ja auttaa puhdistamaan ja rikastuttamaan sitä.¹⁰³ Jos kulttuuri sulkeutuu itseensä ja yrittää säilyttää ikuisesti jo vanhentuneita elämäntapoja torjumalla kaiken ajatustenvaihdon ja keskustelun koskien totuutta ihmisestä, se menettää hedelmällisyytensä ja kuihtuu.

51. Kaikki ihmisen toiminta tapahtuu kulttuurin piirissä ja on vuorovaikutuksessa sen kanssa. Kulttuurin asianmukaiseksi muotoutumiseksi tarvitaan koko ihmisen osallistumista, sitä, että hän harjoittaa luovuuttaan, älyään ja tietoaan maailmasta ja ihmisistä. Hän käyttää kykyään itsehillintään, henkilökohtaiseen uhrautumiseen, solidaarisuuteen ja valmiuteen edistää yhteistä hyvää. Siksi ensimmäinen ja tärkein tehtävä toteutetaan ihmisen sydämessä. Tapa, jolla hän rakentaa tulevaisuuttaan, riippuu siitä, millainen käsitys hänellä on itsestään ja päämäärästään. Tällä tasolla kirkolla on annettavana kaikkein omin ja ratkaisevin apunsa kulttuurille. Kirkko edistää niitä inhimillisen käytöksen piirteitä, jotka suosivat todellista rauhan kulttuuria, vastoin malleja, joissa yksilö hukkuu massaan, hänen aloitekykynsä ja vapautensa kielletään ja hänen suuruutensa asetetaan konfliktien ja sodan palvelukseen. Kirkko suorittaa tätä palvelusta *julistamalla totuutta maailman luomisesta*: Jumala on antanut maailman ihmisen käsiin, jotta tämä työllään tekisi sen yhä hedelmällisemmäksi ja täydelli-

103 Vrt. *Redemptoris missio*, 39; 52: L'Osservatore Romano, 23. tammikuuta 1991.

semmäksi; ja *julistamalla totuutta lunastuksesta*: Jumalan Poika on pelastanut kaikki ihmiset ja samalla liittänyt heidät toisiinsa velvoittaen heidät kantamaan vastuuta toisistaan. Pyhä Raamattu puhuu meille jatkuvasti aktiivisesta työstä veljien hyväksi ja esittää meille vaatimuksen yhteisvastuusta, jonka on käsitettävä kaikki ihmiset.

Tämä vaatimus ei pysähdy kotimme kynnykselle eikä kansakunnan tai valtion rajalle. Se käsittää järjestyneesti koko ihmiskunnan niin, ettei yksikään ihminen saa pitää itseään ulkopuolisena tai olla välinpitämätön toisen ihmisperheen jäsenen kohtalosta. Yksikään ihminen ei voi väittää, ettei ole vastuussa veljensä kohtalosta (vrt. 1. Moos. 4:9; Luuk. 10:29-37; Matt. 25:31-46)! Tarkkaavainen, huolehtiva huolenpito lähimmäisestä hädän hetkellä – mitä uudet viestintävälineet helpottavat lähentämällä ihmisiä toisiinsa – on tärkeää etsittäessä muita keinoja kansainvälisten konfliktien ratkaisemiseksi kuin sota. Ei ole vaikea nähdä, että tuhoaseiden kamottava voima, joka on keskisuurten ja pientenkin maiden saatavilla, ja yhä läheisempi yhteys koko maan kansojen välillä tekevät vaikeaksi ja käytännössä mahdottomaksi rajoittaa konfliktien seurauksia.

52. Benedictus XV ja häntä seuranneet paavit käsittivät tämän vaaran selvästi.¹⁰⁴ Olen itsekin toistanut viimeisimmän dramaattisen sodan riehussa Persianlahdella: ”Ei enää koskaan sotaa!” Ei, ei enää koskaan sotaa, joka tuhoaa viat-

104 Vrt. Benedictus XV, kehotuskirje *Ubi primum* (8. syyskuuta 1914): AAS 6 (1914), 501s.; Pius XI, radiosanoma kaikille uskoville katolilaisille ja koko maailmalle (29. syyskuuta 1938): AAS 30 (1938), 309s.; Pius XII, radiosanoma koko maailmalle (24. elokuuta 1939), 333-335; Johannes XXIII, *Pacem in terris*, III: AAS 55 (1963), 285-289; Paavali VI, puhe YK:lle (4. lokakuuta 1965): AAS 57 (1965), 877-885.

tomien elämän; joka opettaa tappamaan ja samalla tuhoaa tappajienkin elämän; joka jättää jälkeensä pitkäaikaista vihaa ja katkeruutta ja vaikeuttaa niiden ongelmien ratkaisua, jotka saivat sodan puhkeamaan! Niin kuin yksittäisissä valtioissa koitti kerran aika, jolloin henkilökohtaisen koston ja samalla mitalla maksamisen tilalle astui laki, samoin täytyy välttämättä tapahtua kansainvälisessä yhteisössä. Ei kuitenkaan pidä unohtaa, että sodan juurena on yleensä reaalisia ja painavia syitä: kärsittyjä vääryyksiä, turhautumista oikeutetuissa toiveissa, epätoivoisten ihmismassojen kurjuutta ja riistoa, ihmisten, jotka eivät näe realistista mahdollisuutta parantaa tilannettaan rauhanomaista tietä.

Rauhan toinen nimi on kehitys.¹⁰⁵ Niin kuin on olemassa kollektiivinen vastuu välttää sota, samoin on olemassa kollektiivinen vastuu edistää kehitystä. Niin kuin kansallisella tasolla on mahdollista ja tarpeellista rakentaa talouselämää, joka ohjaa markkinat toimimaan yhteiseksi hyväksi, samoin on välttämätöntä tehdä asianmukaisia toimenpiteitä kansainvälisellä tasolla. Siksi on ponnisteltava keskinäisen ymmärryksen, toistemme tuntemisen ja omantunnon hermistämisen hyväksi. Tämä on sitä kaivattua kulttuuria, josta kasvaa luottamus köyhän inhimillisiin mahdollisuuksiin ja kykyyn parantaa tilannettaan työllä tai antaa panoksensa taloudelliseen hyvinvointiin. Siksi köyhille, sekä yksilöille että kansoille, on suotava edellytykset, joita he voivat todella käyttää. Näiden edellytysten luominen edellyttää maailmanlaajuisia yhtenäistä ponnistusta kehityksen edistämiseen. Se merkitsee myös niiden tulolähde- ja valta-asemien uhraamista, joista kehittyneemmät taloudet ovat nauttineet.¹⁰⁶

105 Vrt. Paavali VI, *Populorum progressio*, 76-77: AAS 59 (1967), 294s.

106 Vrt. apostolinen kehotuskirje *Familiaris consortio*, 48: AAS 74 (1982), 139s.

Tämä voi tuoda mukanaan tärkeitä muutoksia totuttuihin elintapoihin, jotta rajoitetaan luonnonvarojen ja ihmisvoimien tuhlausta ja annetaan kaikille kansoille ja ihmisille mahdollisuus saada niistä riittävä osansa. Lisäksi on hyödynnettävä uusia aineellisia ja henkisiä hyvyyksiä, jotka ovat tulosta nykyään syrjittyjen kansojen työstä ja kulttuurista, jotta saavutetaan kansakuntien perheen yleinen inhimillinen rikastuminen.

KUUDES LUKU

Ihminen on kirkon tie

53. Puhuessaan proletariaatin kurjista oloista Leo XIII kirjoitti: ”Me tartumme tähän tehtävään täynnä luottamusta asian oikeutukseen ja tietoisena siitä, että meidän tehtävämme on lausua sanamme tässä asiassa... vaikeneminen (voisi) näyttää velvollisuutemme väistämiseltä.”¹⁰⁷ Viimeisen sadan vuoden aikana kirkko on toistuvasti tuonut ilmi ajatteluaan seuraten läheltä yhteiskunnallisen kysymyksen kehitystä. Kirkko ei ole tehnyt niin saadakseen takaisin menettämiään etuoikeuksia tai pakottaakseen muut omaksumaan näkemystään. Sen ainoa tarkoitus on ollut *huolenpito ja vastuu* ihmisestä, jonka Kristus itse uskoi kirkolle. Kuten Vatikaanin II kirkolliskokous muistutti, ihminen on ainoa luotu olento maailmassa, jonka Jumala on tahtonut luoda tämän itsensä takia ja jota varten Jumalalla on suunnitelma: osallisuus iankaikkisesta pelastuksesta. Kyse ei ole ”abstraktista” ihmisestä vaan todellisesta, konkreettisesta ja ”historiallisesta” ihmisestä. Kyse on

107 *Rerum novarum*, s. 107 (suom. nro 13).

*jokaisesta ihmisestä, sillä jokainen ihminen sisältyy lunastuksen salaisuuteen ja jokaiseen ihmiseen Kristus on tässä salaisuudessa liittynyt ikuisesti.*¹⁰⁸ Siitä seuraa, että kirkko ei voi hylätä ihmistä ja että ”tämä ihminen on ensimmäinen tie, jota kirkon on kuljettava lähetystehtävänsä toteuttamisessa... itse Kristuksen viitoittama tie, tie, joka muuttumatta kulkee lihaksitulemisen ja lunastuksen salaisuuden kautta”.¹⁰⁹

Tämä on kirkon yhteiskunnallisen opetuksen ainoa innoittaja. Kirkko on vähitellen kehittänyt tätä opetusta systemaattisesti, ennen kaikkea alkaen sen kiertokirjeen ajankohdasta, jonka muistoa nyt vietämme, koska kirkon koko opillisen rikkauksen näköala on ihminen konkreettisesti todellisuudessaan syntisenä ja vanhurskautettuna.

54. Nykyään kirkon yhteiskunnallinen opetus keskittyy erityisesti ihmiseen osana modernin yhteiskunnan monimutkaista suhdeverkkoa. Humanistiset tieteet ja filosofia auttavat tulkitsemaan *ihmisen keskeistä asemaa yhteiskunnassa* ja auttavat häntä itseään ymmärtämään itsensä paremmin ”yhteiskunnallisena olentona”. Mutta vain usko paljastaa ihmiselle hänen todellisen identiteettinsä. Siksi kirkon yhteiskunnallinen opetus lähtee liikkeelle uskosta. Hyödyntäen tieteiden ja filosofian panosta kirkon yhteiskunnallinen opetus pyrkii auttamaan ihmistä tiellä pelastukseen.

Kiertokirjettä *Rerum novarum* voi lukea merkittävänä panoksena 1800-luvun lopun yhteiskunnallis-taloudellisen analyysin kannalta. Sen varsinainen arvo on kuitenkin opetusviran asiakirjana, joka monien muiden vastaavien asiakirjojen kans-

108 Vrt. kiertokirje *Redemptor hominis*, 13: AAS 71 (1979), 283.

109 *Redemptor hominis*, 14: AAS 71 (1979), 284 s.

sa täyttää kirkon evankelioimistehtävää. Siten yhteiskuntaopetuksella on itsessään arvoa *evankelioimisen välineenä*: se julistaa jokaiselle ihmiselle Jumalasta ja Kristuksen pelastussalaisuudesta ja paljastaa siten ihmisen hänelle itselleen. Tässä ja vain tässä valossa se käsittelee muita kysymyksiä: jokaisen ihmisen oikeuksia, varsinkin "proletariaatin", perhettä ja kasvatusta, valtion tehtäviä, kansallisen ja kansainvälisen yhteisön järjestystä, talouselämää, kulttuuria, sotaa ja rauhaa, elämän kunnioittamista sikiämisen hetkestä kuolemaan saakka.

55. Kirkko saa käsityksensä "ihmisen merkityksestä" Jumalan ilmoituksesta. "Tunteaksemme ihmisen, todellisen, kokonaisen ihmisen, on tunnettava Jumala", Paavali VI sanoi ja lainasi pyhän Katariina Sienalaisen sanoja rukouksessa: "Sinun luonnostasi, iankaikkinen Jumala, tunnen oman luontoni."¹¹⁰

Kristillinen antropologia on todella osa teologiaa, ja kirkon yhteiskunnallinen opetus, jonka kiinnostuksena on ihminen ja hänen toimintansa maailmassa, kuuluu "teologian, erityisesti moraaliteologian alaan".¹¹¹ Teologinen ulottuvuus on välttämätön ihmisten yhteiselämän nykyisten ongelmien tulkitsemiseksi ja ratkaisemiseksi. On syytä korostaa, että tämä pätee sekä "ateistisen" ratkaisun suhteen – joka riistää ihmiseltä yhden hänen perusulottuvuuksistaan eli hengellisen ulottuvuuden – että sallivien ja kulutuskeskeisten ratkaisujen suhteen, jotka erilaisin verukkein koettavat vakuuttaa ihmiselle, ettei hän ole riippuvainen mistään laista eikä Jumalasta, ja näin vangitsevat hänet itsekkyyteen, joka lopulta vahingoittaa sekä häntä itseään että toisia.

110 Paavali VI, saarna Vatikaanin II kirkolliskokouksen viimeisessä julkisessa istunnossa (7. joulukuuta 1965): AAS 58 (1966), 58.

111 *Sollicitudo rei socialis*, 41: AAS 80 (1988), 571.

Kirkko auttaa osaltaan rikastuttamaan ihmisen arvokkuutta julistamalla ihmiselle Jumalan pelastusta, tarjoamalla ja välittämällä hänelle sakramenteissa jumalallista elämää, ohjaamalla hänen elämänsä käskyllä rakastaa Jumalaa ja lähimmäistä. Kirkko ei voi koskaan luopua hengellisestä ja transsendentista tehtävästään ihmistä varten, mutta se tietää toimintansa kohtaavan nykyään erityisiä vaikeuksia ja esteitä. Siksi kirkko paneutuu yhä uusin voimin ja uusin menetelmin evankeliumin julistamiseen, joka edistää koko ihmistä. Myös kolmannen vuosituhaten alkaessa kirkko on ”merkki ihmispersoonan ylimaallisesta arvosta ja tämän arvon suojelija”,¹¹² niin kuin se on ollut olemassaolonsa alusta asti kulkiesaan yhdessä ihmisen kanssa kautta koko historian. Kiertokirje *Rerum novarum* on siitä puhutteleva esimerkki.

56. Leon kiertokirjeen sadantena vuosipäivänä haluan kiittää kaikkia, jotka ovat omistautuneet tutkimaan, syventämään ja levittämään kristillistä yhteiskuntaopetusta. Tähän tarvitaan välttämättä paikalliskirkkojen yhteistyötä, ja toivon, että tämä merkkivuosi herättää uutta intoa opiskella, levittää ja soveltaa tätä opetusta eri konteksteissa.

Erityisesti toivon, että tätä opetusta tehdään tunnetuksi ja sovelletaan maissa, joissa reaaliosialismin luhistuttua koetaan syvää epävarmuutta jälleenrakentamisen suunnasta. Länsimaat puolestaan ovat vaarassa nähdä tuossa luhistumisessa yksipuolisesti oman talousjärjestelmänsä voiton eivätkä siksi ryhdy sen tarvitsemiin korjauksiin. Samaan aikaan kolmannen maailman maat kokevat traagista alikehittyneisyyttä, joka pahenee päivä päivältä.

112 *Gaudium et spes*, 76; vrt. Johannes Paavali II, *Redemptor hominis*, 13: AAS 71 (1979), 283.

Esitettyään työväenkysymyksen ratkaisun periaatteet ja suuntaviivat Leo XIII kirjoitti tämän ratkaisevan lauseen: "Ryhtyköön jokainen kutsun saanut työhön viipymättä, ettei valtavaksi kasvaneen pahan korjaaminen viivyttelyn vuoksi tulisi yhä vaikeammaksi." Hän lisäsi: "Mitä taas kirkkoon tulee, sen antamaa monipuolista apua ei milloinkaan tarvitse odottaa turhaan."¹¹³

57. Kirkon kannalta evankeliumin yhteiskunnallista sanomaa ei tule pitää teoriana, vaan ennen kaikkea perustana ja innoituksena toimintaan. Tämän sanoman vaikutuksesta jotkut ensimmäisistä kristityistä jakoivat omaisuutensa köyhille. He todistivat, että erilaisesta sosiaalisesta taustasta huolimatta rauhanomainen ja solidaarinen yhteiselämä on mahdollista. Evankeliumin voimasta vuosisatojen aikana munkit viljelivät maata, sääntökuntaveljet ja -sisaret perustivat hospitaaleja ja turvapaikkoja köyhille, killat ja yksittäiset miehet ja naiset kaikissa elämäntilanteissa omistautuivat työhön hädänalaisyten ja syrjittyjen hyväksi. He olivat vakuuttuneita siitä, että Kristuksen sanat "minkä te olette tehneet yhdelle näistä vähäisimmistä veljistäni, sen te olette tehneet minulle" (Matt. 25:40) eivät saa jäädä hurskaaksi toivomukseksi, vaan niiden on oltava konkreettinen elämänsitoumus.

Kirkko on enemmän kuin koskaan tietoinen siitä, että kirkon yhteiskunnallinen sanoma saa uskottavuutensa pikemminkin *siitä todistavien tekojen* kautta kuin sisäisen johdonmukaisuutensa ja logiikkansa perusteella. Tästä tietoisuudesta johdetaan myös kirkon ensisijainen asettuminen köyhien puolelle, mikä ei sulje pois tai syrji muita ihmisryhmiä. Asettuminen köyhien puolelle ei koske vain aineellista köyhyyttä, koska

113 *Rerum novarum*, s. 143 (suom. nro 45).

tiedämme hyvin, että erityisesti modernissa yhteiskunnassa on monenlaista köyhyyttä, ei vain taloudellista vaan myös kulttuurista ja hengellistä köyhyyttä. Kirkon rakkaus köyhiä kohtaan on olennaista sen elämässä ja osa kirkon jatkuvaa traditiota. Se pakottaa kirkon kääntymään maailman puoleen, jossa köyhyys uhkaa saavuttaa valtavat mittasuhteet teknis-taloudellisesta edistyksestä huolimatta. Länsimaissa koetaan monenlaista syrjäytyneiden ryhmien, vanhusten, sairaiden ja kulutustalouden uhrien köyhyyttä ja vielä enemmän lukemattomien pakolaisten ja siirtolaisten kurjuutta. Kehittyvissä maissa taivaanrannalla häämöttää uhkaavia traagisia kriisejä, ellei kansainvälisiin koordinoituihin toimenpiteisiin ryhdytä ajoissa.

58. Rakkaus ihmiseen ja ennen kaikkea köyhään, jossa kirkko näkee Kristuksen, saa konkreettisen muodon *oikeudenmukaisuuden edistämisessä*. Oikeudenmukaisuus ei koskaan toteudu täydellisesti, jos ihmiset näkevät köyhässä, joka pyytää apua pysyäkseen hengissä, tunkeilijan tai rasitteen; hänessä on nähtävä tilaisuus hyvään sinänsä, suurempaan rikkauteen. Vain tällainen tietoisuus antaa rohkeutta riskien kohtaamiseen ja muutokseen, joka liittyy jokaiseen autenttiseen yritykseen auttaa toisia ihmisiä. Kyse ei ole siitä, että antaa ”liiastaan”, vaan pääsyn avaamisesta kokonaisille kansoille taloudellisen ja inhimillisen kehityksen piiriin, josta ne nyt on suljettu pois tai syrjäytetty. Omasta ylellisyydestä antaminen ei riitä, vaikka maailmamme tuottaa sitä runsain määrin; ennen kaikkea tarvitaan nyky-yhteiskuntia hallitsevien elämäntyylien, tuotanto- ja kulutustapojen ja vakiintuneiden valtarakenteiden muutosta. Ei ole kyse hyväksi todettujen yhteiskuntajärjestyksen välineiden poistamisesta, vaan niiden suuntaamisesta kohti koko ihmisperheen oikein ymmärrettyä yhteistä hyvää.

Nykyään kohtaamme niin sanottua ”talouselämän globalisaatiota”. Tätä ilmiötä ei pidä vähätellä, koska se voi luoda poikkeuksellisia mahdollisuuksia lisätä hyvinvointia. Samalla kuitenkin kasvaa tunne, että tämä talouden kasvava kansainvälistyminen vaatisi tehokkaiden kansainvälisten valvonta- ja johtaelimien perustamista, jotka ohjaisivat talouselämää kohti yhteistä hyvää. Yksittäinen valtio, mahdavitankaan, ei kykene siihen yksin. Tämän aikaansaamiseksi vaaditaan, että suurten maiden yhteisymmärrys lisääntyy ja että suuren ihmisperheen edut ovat tasapuolisesti edustettuina kansainvälisissä elimissä. Näiden on päätöstensä seurauksia arvioidessaan välttämättä otettava riittävästi huomioon ne kansat ja maat, joilla on vähän painoarvoa kansainvälisillä markkinoilla mutta joita rasittaa akuutti ja katkera hätä ja jotka siksi ovat erityisesti kehitysavun tarpeessa. Tällä alalla on epäilemättä vielä paljon tehtävää.

59. Jotta oikeudenmukaisuus toteutuisi ja ihmisten pyrkimykset sen saavuttamiseksi menestyisivät, tarvitaan *armon lahjaa, joka tulee Jumalalta*. Armon kautta, yhteistyössä ihmisen vapauden kanssa, toteutuu se Jumalan salattu läsnäolo historiassa, jota kutsutaan kaitselmukseksi.

Kristuksen seuraamisessa saadut uudet kokemukset on jaettava toisten ihmisten kanssa heidän konkreettisissa vaikeuksissaan, ongelmissaan ja haasteissaan, jotta usko valaisisi niitä ja tekisi niistä inhimillisempiä. Usko ei ainoastaan auta löytämään ratkaisuja, vaan kestämaan kärsimykset entistä inhimillisemmin, jotta ihminen ei hukkuisi niihin ja unohtaisi arvokkuuttaan ja kutsumustaan.

Kirkon yhteiskunnallisella opetuksella on tärkeä tieteidenvälinen ulottuvuus; se käy vuoropuhelua erilaisten ihmistä tutkivien tieteiden kanssa voidakseen alituisesti muuttuvissa yhteiskunnallisissa, taloudellisissa ja poliittisissa olosuhteissa paremmin esittää ainoan totuuden ihmisestä. Se omaksuu näiden tieteenalojen panoksen ja auttaa niitä laajentamaan näköalaansa palvelukseen ihmistä, joka tunnustetaan ja jota rakastetaan kutsumuksensa täytydessä.

Tieteidenvälisen ulottuvuuden ohella on mainittava yhteiskuntaopetuksen käytännöllinen ja jossakin mielessä kokeellinen ulottuvuus. Se on risteys, jossa kristillinen elämä ja omatunto kohtaavat maailman. Tämä opetus ilmenee ponnistuksissa, joihin yksityiset ihmiset, perheet, kulttuuri- ja yhteiskuntaelämässä toimivat, poliitikot ja valtiomiehet ryhtyvät antaakseen sille konkreettisen muodon ja sovelluksen historiassa.

60. Julistaessaan työväenkysymyksen ratkaisuun johtavia periaatteita Leo XIII kirjoitti: "Tässä tärkeässä kysymyksessä tarvitaan välttämättä muidenkin toimintaa ja ponnistelua."¹¹⁴ Hän oli vakuuttunut siitä, että teollisuusyhteiskunnan aiheuttamat vakavat ongelmat voidaan ratkaista vain kaikkien voimien yhteistyöllä. Tämä toteamus on tullut pysyväksi osaksi kirkon yhteiskunnallista opetusta. Se selittää, miksi Johannes XXIII osoitti kiertokirjeensä rauhasta "kaikille hyvän tahdon ihmisille".

Paavi Leo XIII totesi murheellisena, että silloiset ideologiat, varsinkin liberalismi ja marxilaisuus, torjuivat yhteistyön. Sittenmin moni asia on muuttunut, erityisesti viimeksi ku-

114 *Rerum novarum*, s. 107 (suom. nro 13).

luneina vuosina. Nykymaailma tietää entistä paremmin, että vakavien kansallisten ja kansainvälisten ongelmien ratkaisu ei riipu vain taloudellisesta tuotannosta tai oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksestä, vaan se edellyttää myös selviä eettisiä ja uskonnollisia arvoja ja ajattelutavan, toiminnan ja rakenteiden muutosta. Kirkko tuntee erityiseksi velvollisuudekseen antaa apuaan juuri tässä, ja kuten kirjoitin kiertokirjeessä *Sollicitudo rei socialis*, on perusteltua toivoa, että nekin ihmiset, jotka eivät tunnusta mitään uskoa, antavat panoksensa yhteiskunnalliselle kysymykselle välttämättömän eettisen perustan luomiseen.¹¹⁵

Samassa kiertokirjeessä esitin vetoamuksen myös kristillisille kirkkoille ja kaikille suurille maailmanuskonnoille ja kehotin niitä antamaan yksimielisen todistuksen yhteisestä vakaumuksestamme koskien Jumalan luoman ihmisen arvokkuutta.¹¹⁶ Olen vakuuttunut siitä, että uskonnoilla on nyt ja tulevaisuudessa huomattava rooli rauhan säilyttämisessä ja ihmisarvoisen yhteiskunnan rakentamisessa.

Valmiutta dialogiin ja yhteistyöhön edellytetään kaikilta hyvän tahdon ihmisiltä, ennen kaikkea niiltä ihmisiltä ja ryhmiltä, joilla on erityinen vastuu poliittisesta elämästä, talous- ja yhteiskuntaelämästä sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla.

61. Teollisuusyhteiskunnan alkuvaiheissa ”lähes orjan ies” pakotti edeltäjäni puhumaan *ihmisen puolustamiseksi*. Kulu-
neen sadan vuoden aikana kirkko on pysynyt uskollisena
tälle velvoittavalle tehtävälle! Luokkataistelun myrskyisissä

115 Vrt. *Sollicitudo rei socialis*, 38: AAS 80 (1988), 564-566.

116 *Sollicitudo rei socialis*, 47: AAS 80 (1988), 582.

vaiheissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen kirkko puutui asiaan puolustaakseen ihmistä taloudelliselta riistolta ja totalitaaristen järjestelmien tyrannialta. Toisen maailmansodan jälkeen kirkko asetti ihmisen arvokkuuden yhteiskunnallisen sanomansa keskipisteeksi, korostaen sitä, että aineelliset hyvyydet on tarkoitettu kaikille ja että yhteiskuntajärjestyksen on oltava vapaa sorrosta ja perustuttava yhteistyön ja solidaarisuuden henkeen. Kirkko on jatkuvasti korostanut, että ihminen ja yhteiskunta tarvitsevat aineellisten hyvyksien lisäksi myös henkisiä ja uskonnollisia arvoja. Kirkko on tullut yhä tietoisemmaksi siitä, että liian monet ihmiset elävät vailla läntisen maailman hyvinvointia kehittyvien maiden kurjuudessa ja kärsivät oloista, jotka yhä ovat ”lähes orjan ies”. Kirkko tunsi ja tuntee velvollisuudekseen tuomita tämän selvästi ja jyrkästi, vaikka tietääkin, että tätä kirkon kehotusta eivät kaikki aina ota suosiollisesti vastaan.

Sata vuotta *Rerum novarum* -asiakirjan julkaisemisen jälkeen kirkko on jälleen ”uuden”, uusien haasteiden, edessä. Vahvistakoon tämä juhla siis kaikkia hyvän tahdon ihmisiä ja varsinkin uskovia heidän ponnistuksissaan.

62. Tämä kiertokirjeeni on katsonut menneisyyteen, mutta ennen kaikkea se on suunnattu tulevaisuuteen. Kuten *Rerum novarum*, sekini on lähes uuden vuosisadan kynnyksellä ja pyrkii Jumalan avulla valmistumaan sen tulemiseen.

Se, mikä on aidosti ja ikuisesti ”uutta”, tulee kaikkina aikoina Jumalan äärettömästä voimasta, hänen, joka sanoo: ”Uudeksi minä teen kaiken” (Ilm. 21:5). Nämä sanat viittaavat historian täyttymykseen, jolloin Kristus ”luovuttaa kuninkuuden Jumalalle, Isälle... ja niin Jumala on kaikkea kaikissa” (1.

Kor. 15:24, 28). Kristitty tietää kuitenkin, että se uusi, jonka odotamme tulevan täyteydessään Herran palatessa, on ollut läsnä maailman luomisesta lähtien ja erityisellä tavalla siitä lähtien, kun Jumala tuli ihmiseksi Jeesuksessa Kristuksessa ja hänen kanssaan ja hänen kauttaan teki "uuden luomuksen" (2. Kor. 5:17; Gal. 6:15).

Päättyessäni tämän kiertokirjeen kiitän kaikkivaltiasta Jumalaa, joka on lahjoittanut kirkolleen valoa ja voimaa saattaa ihmistä maallisella vaelluksella iankaikkiseen päämäärään. Myös kolmannella vuosituhannella kirkko tekee ihmisen tien omaksi tiekseen tietoisena siitä, ettei se kulje yksin, vaan Kristuksen, Herransa kanssa. Hän teki ihmisen tien omaksi tiekseen ja ohjaa ihmistä, vaikka tämä ei itse sitä tietäisikään.

Maria, Lunastajan äiti, joka pysyi Kristuksen rinnalla hänen tiellään ihmisten luo ja ihmisten kanssa, kulkee uskon pyhiinvaelluksella kirkon edellä. Saattakoon hän äidillisellä esirukouksellaan ihmiskuntaa kohti alkavaa vuosituhatta uskollisena hänelle, joka "on sama eilen, tänään ja ikuisesti" (Hepr. 13:8), Jeesukselle Kristukselle, meidän Herrallemme, jonka nimessä siunaan teitä kaikkia koko sydämestäni.

*Roomassa, pyhän Pietarin luona,
1. toukokuuta pyhän Joosefin, työläisen,
muistopäivänä vuonna 1991,
paaviuteni kolmantenatoista vuonna.*

Joannes Paulus II

